

YENİ LİBERALİZMİN HEGEMONYA UĞRAĞI OLARAK ENFORMASYON TOPLUMU SÖYLEMİ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER: TÜRKİYE VE BİLGİ TOPLUMU SİYASASI

Serhat KAYMAS*

ÖZET

Bu makale, yeni liberalizmin hegemonya uğrağı olarak gelişmekte olan ülkeler için enformasyon toplumu siyasasını ele almaktadır. 1990'lı yılların başından itibaren, küresel medya yönetiminde "serbest ticaret" üzerine yapılan vurgu, liberal demokrasilerde medya düzenlemelerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. O kadar ki; küresel enformasyon toplumu ve bu bağlamda küresel enformasyon alt yapısı kavramları, küreselleşme süreci ile enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmeleri birleştiren kavramlar olarak, uluslararası örgütlerin ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerinin politik gündemlerinde önem kazanmıştır. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkeler için enformasyon toplumu söyleminin, çok uluslu şirketler için yeni pazarlar oluşturmayı amaçlayan, enformasyon toplumu söylemi üzerinden enformasyon teknolojilerine pazar açmayı amaçlayan yeni emperyalizm biçimine dönüştürüldüğü iddia edilebilir. Böylesi bir durumda, tercihini dışa açılma – neo-liberal politikalar yoluyla büyümeye geçiş yönünde kullanan Türkiye gibi ülkelerde, devletin enformasyon ve iletişim teknolojileri alanına yaklaşımı değişmiş, bu alanda ulusal yenilik yaratma sistemleri ve ulusal yenilik yaratma kapasiteleri gibi teknoloji geliştirecek politikaların niteliği farklılaşmıştır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerine ilişkin sözü edilen durum, bir dizi uluslararası örgüt tarafından paylaşılmakta ve hatta teşvik edilmektedir. Bu çalışmada, neo-liberal politikalar eşliğinde Türkiye'nin elinden alınan politika araçları, eleştirel ekonomi politik bir yaklaşım içerisinde Tuena Sonuç Raporu, Türk Telekom'un özelleştirilmesi, 3G ihalesi ve 2006-2010 Yılları Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı örneğinde değerlendirilmektedir. Bu çalışma içerisinde, iletişimin eleştirel ekonomi politiği çerçevesi içerisinde, Türkiye'nin enformasyon ve iletişim politikalarındaki değişim süreci ele alınmakta ve neo-liberal politikalar çerçevesinde, iletişim alanının yeniden yapılandırılmasının Türkiye için yarattığı sorunlar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Enformasyon Toplumu, Bilgi Toplumu, Eleştirel Ekonomi Politik, Enformasyon Politikaları, İletişim Politikaları, Emperyalizm, Hegemonya, Gelişmekte Olan Ülkeler.*

ABSTRACT

This article is to deal with the policies of information society as a neo liberalism's hegemonic haunt for developing countries. Since the early 1990's, there is a growing emphasis on free trade in global media governance, which could rock the foundations of media regulation in western

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Hacettepe Meslek Yüksekokulu
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. III, No. 2, (Ekim 2010)

democracies. Even, the concept of global information society and in this regard global information infrastructure those are integrated the globalization and developments in information and communication technologies have taken center – stage position on the political agendas of several international institutions and developing states governments, like Turkey. Nonetheless, it argues that when the information society is perceived from the developing countries, it's turns out to be a new imperialism project designed to create new markets for multinational corporations that own and operate information technologies the dynamics engine of information society. Under these circumstances, in some developing countries, such as Turkey, which have given preference to neo-liberal and export based development policies, nation – states approaches to information and communication policies have changed, like the “national innovation systems” and “national innovation capabilities”. These condition in the benefits of information and communication technologies is shared and fostered by international organizations. This study is deal with the process of transformation in information and communication technologies policy, and in this regard, tools of policy taken away from Turkey via neo liberal policies within critical economy politics. In this study, as a case of the privatization of Türk Telekom, Accommodations of 3 G's, the Final Report of TUENA and finally the information society's strategies and a action plan which called “2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı” emphasize the proposed policies and to question their impact of the implementation of these policies in the Turkey.

Key Words: *Information Society, Knowledge Society, Critical Economy Politics, Information Policies, Communication Policies, Imperialism, Hegemony, Developing Countries.*

Giriş

Bu çalışma; Türkiye’de yeni liberalizmin hegemonya uğrağı ekseninde dış dinamikler ve emperyalist bir dizi müdahale ekseninde ancak 1990’lı yıllardan itibaren yer edinebilen Türkiye enformasyon siyasasını, küresel kapitalist sermaye birikiminin yeni düzeni bağlamında okumayı amaçlamıştır. Gerçekten de; Türkiye için enformasyon toplumu siyasası; bir yandan küresel kapitalizme eklemlenme, öte yandan resmi ideolojisini neredeyse tek başına belirleye gelen “batılılaşma” söyleminin Avrupa Birliği üzerinden yeni bir uğrak edinmesi bağlamında yer edinebilmiş ve yeni liberalizmin, Türkiye için biçtiği role uygun olarak tasarımlanmıştır. Çalışma içerisinde; Türkiye’nin enformasyon ve bilgi toplumu politikalarının çözümlenmesine dair üç uğrak belirlenmiştir. Bu bağlamda; 1995 yılındaki “*Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi*”, 2005 yılında Türkiye’nin, Avrupa Birliği uyum sürecinde “*Türk Telekom Anonim Şirketi’nin özelleştirilmesi*” ardından ulusal enformasyon alt yapısının kaybedilmesi ile dünyada 121. ülke olarak gerçekleştirildiği 3G ihalesi, Türkiye’nin enformasyon alanında değerlendirilebilmesi için anlamlı bir dizi tartışma unsuru sağlamıştır.¹ Üstelik söz konusu ihalenin tek-

¹ Türk Telekom Anonim Şirketi’nin özelleştirilmesin yanı sıra özelleştirme döneminde yaşanan gelişmeler boyunca da önemli açıklamalara ihtiyaç duymaktadır. Avrupa Birliği üyeliğine aday bir

noloji üreten bir ülkenin sermaye grubuna değil tam aksine teknoloji ithal eden Arap asıllı bir sermaye grubuna yapılması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte; Türkiye’de, 2006 yılında Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “**2006-2010 yılları arası Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı**” siyasası ise; dönemin iktidarı Adalet ve Kalkınma Partisi eliyle, Türkiye’nin enformasyon toplumu söylemi üzerinden giderek sermayenin hegemonyasına sunulduğu alandaki ilk politika belgesini oluşturur. O kadar ki; gündem içinden bakıldığında; enformasyon toplumu kazanımlarının, demokratik bir iletişim düzeni ve kaynakların eşitlikçi kullanılması yerine kapitalist hegemonyanın güçlendirilmesi için nasıl da araçsallaştırıldığını açıklamaktadır. Bu çalışma içerisinde tartışılması amaçlanan sorular; “Türkiye’de, egemen siyasa içerisinde, bilgi toplumu kazanımları yalnızca küresel kapitalizmin işleyişine katkı sunmak amacına mı yöneliktir ?” ve “Türkiye’nin, ulus üstü bir hegemonya projesi olan Avrupa Birliği’ne eklenme süreci ve değişen siyasası içerisinde, enformasyon toplumu kazanımlarını elde edebilmesi olası mıdır? Eğer böylesi bir kazanım söz konusu değilse Türkiye giderek, batılılaşma ve çağdaşlaşma adına izlenen politikalarla giderek bir sömürgeye mi dönüştürülmektedir” olarak belirlenmiştir. Çalışma, Türkiye özelindeki bu soruları daha geniş bir enformasyon toplumu kavramsallaştırması üzerinden tartışacak, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği’nde enformasyon toplumu siyasasının ardından sorgulama Türkiye’ye doğru genişleyecektir.

Enformasyon Toplumu Söylemi ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Yeni Liberalizmin, Pazar Yönelimli Toplum Tasarımı

Enformasyon/bilgi toplumu² kavramı; liberal iktisat yazını içerisinde, kavramın araçsallaştırılmasına eşlik ederek toplumsal bir değişimi hatta “toplumsal

ülkenin söz konusu özelleştirmeyi Arap Şirketi lehine sonuçlandırması üstelik özelleştirmenin ardından beş yılın üzerinde bir zaman geçmesine rağmen tekel konumunda devam etmesi, Türkiye’nin Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile birlikte yaşadığı değişimi anlamlı kılmaktadır. O kadar ki; Avrupa Birliği üyesi olan bir ülkenin enformasyon alanındaki özelleştirme sürecini, teknoloji üreten bir ülkenin şirketine yapabilmesine rağmen ideolojik boyut aksini ortaya çıkartmıştır. 11 Haziran 2010 tarihindeki Türk-Arap İşbirliği Forumu’nda dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, üstelik Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin başbakanlığı görevini üstlenmişken, Forum da yaptığı konuşmayla Mehmet Akif Ersoy’un şiirine dayanarak “Arapsız Yaşamadığımı” beyan etmiştir. Bu bağlamda; Türk Telekom Anonim Şirketi’nin Çok Uluslu Arap Sermaye Grubu’na satılması ile ideolojik bağlamda bir sürekliliğin bulunduğu gözlenmektedir. Özelleştirmenin ardından Türkiye’nin ulusal enformasyon alt yapısı, Arap sermayesinde yoğunlaşmıştır. Bu konuya çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak değinilecektir.

² Enformasyon (information) ve bilgi (knowledge) toplumu arasında önemli farklılıklar bulunmasına rağmen, özellikle siyasa belgelerinde kavramlar arasında ayrımın gerçekleştirilmeksizin kul-

devrimi” içeren bir anlama sahip olarak kullanılmaktadır. Daniel Bell’in (1973); *“The Coming of Post-Industrial Society: A Venture of Social Forecasting”* isimli çalışmasından itibaren sanayi toplumunun yerine “enformasyon tabanına” dayanan ve “hizmet sektörü yönelimli” yeni (sanayi sonrası) bir toplumun egemen olacağına dair söylem giderek yaygınlaşmıştır. Daniel Bell (1973: 44) kitabındaki iddiasını; “Bu kitapta iddia ettiğim şey toplumsal değişimin ana kaynağının-bilim ve teknoloji ilişkisi ile kamu politikaları açısından, “inovasyon” biçimindeki değişim-bilginin karakterinde yaşanan değişimdir. Bilimin üstel bir biçimde büyümesi ve “uzmanlaşması”, yeni entelektüel bir teknolojinin yükselişi, sistematik araştırmaların A&G bütçeleri aracılığıyla yaratılması ve bütün bunların içine konulduğu kap olarak, “teorik bilginin kodifikasyonunu”³ anlamak olarak açıklar. Ancak böylesi bir iddia; giderek entelektüel teknoloji kavramı üzerinden hem bir yandan “yeni” olarak tanımlanan bir toplum tasarımı için, toplumsal ve ideolojik bağlamanın giderek kopartılmasına hem de teknolojinin salt bir “sorunların çözümüne” doğru bir anlamlandırma biçimine dönüşmüştür. Böylesi bir tasarımın; toplumun ancak her birisi ayrı ilkeler tarafından yönetilen ve birbirinden bağımsız olarak ayrıştırılabilen-bağımsız katmanlar olarak düşünüldüğünde, en azından kendi içerisinde, bir “tutarlılığa” sahip olduğu belirtilmelidir. Gerçekten de Bell’in öncü konumunu izleyenler içerisinde değerlendirildiğinde görülen; toplumun bütüncül bir yaklaşım içerisinde değerlendirilmemesi olmuştur. O kadar ki, gerçekleştirilen çalışmalarda birbiri ile ilişkisi olduğu dahi düşünülmeyen biçimde toplumsal yapı, siyasi yapı ve kültür alanı olmak üzere modern toplumu tanımlamaya yönelen üç alandan oluştuğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte söz konusu enformasyon toplumu tartışmalarında; enformasyonun modern toplumda yol açtığı değişimin giderek tek boyutlu bir halde yalnızca toplumsal yapıyı kapsayacak şekilde anlamlandırılması dikkat çekmektedir. Kapitalist toplum yapısındaki eşitsizlikler ve güç/iktidar sorunu bu kavramlar üzerinde, en azından, düşünme gereği dahi duyulmaksızın bir bakıma yok sayılmaktadır. Bu şekilde, enformasyon toplumu söylemi, giderek aslında içeriğinin nasıl doldurulabileceği dahi düşünülmezsizin, toplumsal bir devrim olarak dahi ele alınabilmektedir. Örneğin Manuel Castells’e (2005: 40) göre; “bugünün teknolojik devriminin ayırt edici özelliği, bilginin ve enformasyonun merkezi önemi değil, bu bilgi ve enformasyonun, bilgi üretimine, bilgi işleme/iletme aygıtlarına uygulanması, yenilik ile yeniliğin kullanılması arasında ikisinin birbirlerini beslediği bir zincir oluşturmasıdır” Bununla birlikte Castells (2005: 99), enformasyon toplumu tartışmaları içerisinde, kapitalist ser-

lanıldığı ve çoğu örneğinde gözlemlendiği gibi birbirinin yerine ikame edilebilen kavramlar olarak değerlendirildiği gözlenmektedir

³ Bell’e göre kodifikasyon, teorik bilginin empirisizm üzerine egemenlik oluşturması ve bilginin soyut sembol sistemlerine hızlı aktarılmasıdır

maye birikim sürecinde yeni bir evrenin geliştiğini iddia etmesiyle tam da teknolojik indirgemeciliğin “anlamlı” bir örneğini sunmaktadır. Kevin Walby (2007: 906-908), enformasyon toplumu kuramcılarının giderek “üretim biçimi ve ilişkilerinin” yerine “enformasyon biçimi” kavramını öne sürdüklerini ancak tam da bu nedenle, enformasyon toplumu söyleminin kapitalist karşıtı bir okuma üzerinden anlamlandırılması gerektiğini belirler. Buna göre; enformasyon toplumu kuramcıları henüz Marx’ın “tarihsel materyalizm” kavramsallaştırmasını yıkmaya çalışmakta ancak böylesi bir yaklaşım kapitalist sermaye birikim modeli içerisinde bütün bir sermaye-emek mücadelesinin üzerini örtmektedir. Öte yandan Nick Dyer-Witford’un (2004: 29) isabetle belirlediği gibi, enformasyon toplumu söylemi önemli bir belirsizlik içermektedir. Bell’in çalışmalarından itibaren sözü edilen bilimsel uzmanlık rejiminin, kapitalizmi barışçıl bir biçimde aşır-aşamayacağı ya da daha da basit olarak onu yeni bir istikrar ve örgütlenme düzeyine çıkartıp çıkartamayacağına dair konularda “belirsiz” ifadeler kullanılmaktadır. Örneğin Bell, “bilgi sınıfının” yeni yönetici sınıf olacağı düşüncesiyle “oynayıp-oyalandıktan” sonra, üzüntüyle bu fikri giderek terk eder (Witford, 2004: 29). O kadar ki, Karl Marx’ın (2010: 1) isabetle belirlediği gibi; “Varlıklarının toplumsal üretiminde insanlar, aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar. Bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir evresine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üst yapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak, toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine onların bilincini belirleyen toplumsal varlıklarıdır” (Marx, 2010: 1). Bununla birlikte enformasyon toplumu siyasası tam da yanlış bilinç üzerinden toplumsal varlığın belirlenmesine tanık olmuştur. Mike Wayne’in (2003: 40) belirlediği gibi, 1990’lı yıllar tam da böylesi bir sürece, yeni medya ve telekomünikasyon sektörü ekonomisiyle beslenen teknolojik indirgemeciliğe tanık olmuştur. Bununla birlikte, söz konusu teknolojik indirgemeciliğin önemli boyutunu enformasyon toplumu ve kazanımlarının giderek sermayenin çıkarları ile belirlenen niteliği oluşturmaktadır. O kadar ki, 1990’lı yıllar boyunca “enformasyonel emperyalizmi” üreten uygulamaların,⁴ egemen siyasa aracılığıyla, geliştiği belirtilmelidir. Enformasyon toplumu tasarımının ise bütün bu siyasa pratikleri tarafından bir bakıma “yersiz-yurtsuzlaştırılan” doğası daha da bir açığa çıkmaktadır. Bununla birlikte; enformasyon toplumu söylemi-

⁴ Enformasyon sektörünün kurallardan arındırılması, kamu operatörlerinin özelleştirilerek devlet tekelleri yerine özel tekel ve hatta kartel oluşumlarının yerleştirilmesi, kamu hizmeti ve yararı anlayışının yerine giderek vahşi pazar düzenlemelerinin temellendirilmesi vb.

nin, en azından, kavramsal düzeyde kapitalizmin yeniden üretilmesinde nasıl araçsallaştırıldığı tam da “enformasyon” toplumuna dair bir karşılaştırma üzerinden dahi tartışılabilir. Frank Webster’ın (2002: 23) belirlediği gibi, enformasyon toplumunun ayırt edilebilmesi için beş yol bulunmaktadır. Bunlar; a) teknolojik yenilik (*yaratma*) ve dağılım b) mesleki değişim c) ekonomik değer (*oluşturma*) d) enformasyon akışı (*sağlamak*)⁵ ve son olarak e) sembol ve gösterge kullanımındaki genişleme enformasyon toplumunun, diğer toplum biçimlerinden ayrımını sağlamaktadır. Bununla birlikte Peter Johan Lor ve Johannes Jacobus Brintz’in (2007: 389) belirlediği gibi; bilgi ve enformasyon toplumu kavramları belirli koşullarda birbirinin yerine ikame edilebilmektedir. Örneğin Lor ve Brintz’e (2007: 389) göre; a) bilginin “en önemli” üretim unsuru olduğu,⁶ b) bilgi üretim kültürünün, yüksek eğitim düzeyi ile desteklendiği, c) odağın yalnızca modern ve yeni enformasyon/iletişim teknolojilerinin kullanımı değil bununla birlikte, belki de daha da önemli olarak, söz konusu araçlardaki içerik-anlam ve bilgiyi içerdiği toplumlarda, enformasyon ve bilgi toplumu kavramları giderek birbirinin yerine kullanılabilir.

Enformasyon ve bilgi toplumlarının, en azından kavramsal düzeyde, ortak bir bağlamı işaret ediyor olsa da bilgi toplumunun ayırt edici bir dizi niteliği bulunmaktadır.⁷ Lor ve Britz (2007: 389) söz konusu niteliklerini; a) modern enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin erişim ve kullanım oranlarının ölçülebilmesi, b) ülkedeki bilim insanlarının sayısı, c) toplam milli gelir içerisinde araştırma ve geliştirme çalışmaları için ayrılan kaynak ve milli gelir içerisindeki yüzde değeri, d) yüksek teknolojinin üretimi ve ihraç yeteneği ve e) ülkedeki, ileri teknoloji üretimi için alınan patent sayısı bağlamında açıklamaktadır. Lor ve Britz’in (2007: 389) belirlediği gibi egemen siyasete karşılaşılan, enformasyon ve bilgi toplumu kavramlarının birbiri yerine kullanılabilmesi, bilgi toplumu kavramının daha “zengin”, daha “yapılandırılmış”, daha “karmaşık” ve son olarak daha “ölçü-

⁵ Parantez içerisinde koyu olarak yapılan vurgular, bu çalışmanın yazarına aittir.

⁶ Bilginin üretim aracı olarak tanımlanması, OECD’nin gerçekleştirdiği “The Knowledge Based Economy: A Set of Facts and Figures” isimli çalışmasında ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. OECD tarafından “KBE-Knowledge Based Economy” olarak isimlendirilen bilgi tabanlı ekonomilerin bir dizi tanımlayıcı niteliği bulunmaktadır. Buna göre; üretim sürecinde bilgi girdisinin ölçülmesi, üretim sürecinde bilgi ve bilgi tabanlı somut ürünlerin tanımlanması, bilgi stoku ve akışının belirlenmesi, bilgi ağlarının ölçülmesi ve bilgi ile öğrenme ilişkisinin belirlenmesi bilgi tabanlı ekonomiyi tanımlamaktadır (aktaran Leung, 2004: 5).

⁷ Enformasyon ve bilgi toplumu arasındaki farklılıklar ve her iki kavramsallaştırmanın işaret ettiği bağlam, bu çalışma içerisinde özellikle Türkiye’de yürürlüğe giren 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı siyasasının değerlendirilmesinde belirleyici ölçütler olarak kullanılacaktır.

lebilir” olmasının yanı sıra teknolojik değişimin yol açtığı toplumsal değişimin “ağırlığını” taşıyabilme noktasındaki “yetersizliği” kapatabilmesi veya üstünü örtebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 1: Enformasyon Toplumundan Bilgi Topluma Değişimin Vurgulanması (Lor ve Britz, 2007:389)

Enformasyon Toplumu	Bilgi Toplumu
Enformasyon ve Yeni İletişim Teknolojileri	Bilgi Teknolojileri (paket programlar vb)
Koleksiyon	Üretim
Yayılma	Analiz ve Değerlendirme
Enformasyonun Hazırlanması	İçeriğin Oluşturulması
Ölçümleme	Hüküm Verme
Olgular	Metinler
Verim	Sonuçlar
Çokluk	Kalite
Veri Güvenilirliği	Sağlamlık ve Geçerlilik
Doğruluk	Güvenirlilik ve Dürüstlük

Tablo 1 içerisinden bakılarak değerlendirildiğinde, bilgi ve enformasyon toplumu arasında yalnızca nicelik olarak değil tam aksine niteliksel bir dizi değişimin söz konusu olduğu gözlenir. O kadar ki, bilgi toplumu kavramı ile daha geniş bir yaklaşım içerisinden bir toplumsal değişimi imlemektedir. Öte yandan; bilgi toplumunun, enformasyon toplumunun ancak daha ileri bir aşamasını oluşturduğu dikkate alındığında ise, kapitalizmin kendisini gerçekleştirme pratikleri içerisinde giderek araçsallaştırılan bir toplum biçiminin varlığı daha da gözlenmektedir.⁸ Gerçekten de; enformasyon sektörünü ticari kurallar ve aşılması

⁸ Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile birlikte, Türkiye’de dini konularla sorumlu olması gereken Diyanet İşleri Başkanlığı’na internet sitesi kapatabilme yetkisi tanınan Türkiye’de enformasyon/bilgi toplumu tartışmaları henüz kapitalizmin aşılması veya yeniden üretilmesi gibi bir tartışma gündemi içerisinden tartışılabilir denli gelişmemiştir. Türkiye için bu aşamada temel sorun, enformasyon toplumu ve Türkiye arasındaki demokratik ve eşitlikçi bir gündemin nasıl oluşturulabileceği iken Türkiye’de siyasal iktidar Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, Sulh Hukuk Mahkemeleri’ne başvuru halinde sitelerin kapatılabileceğini ve ancak Mahkeme tarafından uygun bulunursa kapatma kararının uygulanma görevi Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’na verilmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi bir yandan bilgi toplumu eylem planını hazırlarken öte yandan iktidar gücünü elinde bulundurarak Diyanet İşleri Başkanlığı eliyle internetin denetimini İslami gündemle ilgilmesi gereken bir kuruma terk etmektedir. (<http://www.rega.basbakanlik.gov.tr/6002-Diyanet>)

gereken coğrafi sınırlar düzleminde yeniden düzenleyen uluslararası bir dizi anlaşmanın (WHO, GATT, GATS, NAFTA, TRIPS vb) etkisi altında kapitalist sermaye birikiminin değişen doğasına koşut olarak belirleyen bir dizi anlaşma, enformasyon toplumu söyleminin, kapitalizmin hegemonya uğrağına dönüşmesindeki ilk açılımı oluşturur (Törenli, 2005: 12). Enformasyon toplumu söylemini hegemonya uğrağına dönüştüren bir diğer unsur ise tam da kapitalist sermaye birikiminin doğasına koşut olarak ulusal düzenleyici otoritelerin yapısal değişim süreci içerisinde anlamlandırılabilir. O kadar ki, küresel kapitalist sermaye ile 1980’li yılların ardından yeniden yapılanan ulus devletler arasındaki ortaklaşa yürüyüşün adımları; İngiltere’de Ofcom, İtalya’da Agcom gibi örneklerinde gözlendiği gibi, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin sosyal ve kamusal kazanımlarından daha çok, ekonomik çıkarlar ekseninde tanımlanmasına yol açan bir dizi düzenleyici otoritenin eliyle, enformasyon sektörünün yeniden biçimlendirilmesinde etkili olmuştur (Livingstone, Lunt ve Miller, 2007: 67). Enformasyon ve iletişim siyasasında, hukuki statüsünü bir devletin üyesi olmaktan alan ve bu nedenle kamusal haklarını gerçekleştirilme gücüne sahip olan “yurttaş” kavramının yerini pazar koşullarında satın alma gücü ile tanımlanabilen “tüketici” teriminin alması siyasa erkinin ideolojik tercihini açığa çıkartan özel bir uğrak olarak dikkat çekmektedir. Enformasyon toplumu söylemini, gelişmekte olan ülkeler için bir hegemonya uğrağına dönüştüren diğer unsuru ise, küresel ölçekte yeniden yapılanma ihtiyacı içerisindeki çok uluslu şirketler ile Dünya Ticaret Örgütü’nün (WTO) küresel hegemonyası oluşturmaktadır (Winseck, 2002: 393). Gerçekten de, Dünya Ticaret Örgütü’nün enformasyon toplumu tasarımı özel bir işlevi bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, 1980’li yıllar boyunca uygulanan “modernleşme projelerinin” iflası ile Amerika Birleşik Devletleri’nin tek boyutlu hegemonyasının yerleştirilmesinde, Dünya Ticaret Örgütü gibi kapitalizmin ideolojik araçlarının oldukça etkili olduğu gözlenir. O kadar ki; A. J. M Shaiful ve Alam Bhuiyan’ın (2008: 106) isabetle belirlediği gibi, IMF, Dünya Bankası (WB) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi küreselleşmenin ideolojik araçlarının eliyle “güney ülkelerine”⁹ ikna ve baskı araçlarıyla yeni bir ideolojinin yerleştirilmesinde oldukça etkilidir. Gelişmekte olan ülkeler için söz konusu emperyalizmin ilk

İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun/13.07.2010.Sayı: 27640).

⁹ Shaiful ve Bhuiyan (2008: 100); Asya-Afrika ve Latin Amerika kıtalarındaki üçüncü dünya ülkelerini güney ülkeleri olarak değerlendirmektedir. Bu durum gerçekte tarih boyunca gelişen zengin kuzey/fakir güney ayrımının vurgulanmasını amaçlamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde yer alan güney ülkeleri terimi ise, bir bütün olarak gelişmekte olan ülkeleri içermektedir. Ülkeler arasında her ne kadar kültürel, ekonomik ve siyasal farklılıklar bulunsun da yeni emperyalizm deneyimleri arasında önemli benzerlikler de bulunmaktadır. Örneğin gelişmekte olan ülkeler, batının sermaye birikim fazlalık yükünü dış borçlanma olarak taşımaktadır.

uğrağını, “yapısal uyum” programları eliyle ülke pazarlarının yabancı sermayeye açılması, kamu hizmeti operatörlerinin özelleştirilmesi, sözde serbestleşme ve özgürleşme söylemlerinin eşliğinde liberalleştirme programlarının izlenmesi ile tarım, sağlık ve eğitim alanlarında kamu desteklerinin yok edilmesiyle ülke harcamalarının azaltılması oluşturmaktadır.¹⁰ Bu şekilde; gelişmekte olan ülkeler için yeni bir emperyalizmin hegemonyacı söylemlerinin eşlik ettiği bir dizi “yapısal uyum” programının uygulanmaya konulması; giderek pazar yönsemeli bir toplum biçiminin oluşturulmasına tanıklık edilmiştir. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü’nün kontrolündeki yeni dönem siyasa belgelerinde 1990’lı yıllardan itibaren yer edinmeye başlamıştır. Bu şekilde, gelişmekte olan ülkeler için bilgi/enformasyon toplumu siyasası gelişmekte olan ülkeler bağlamında emperyalizmin yeni biçimlerinin de geliştiği dönemi oluşturmaktadır.

Enformasyon Toplumu Siyasası Genel Çerçevesi: Yeni Liberalizmin Hegemonya Uğrağı Olarak Gelişmekte Olan Ülkeler ve Enformasyon Toplumu Tartışmaları

Enformasyon ve Bilgi Toplumu; her ne kadar sosyal-siyasal-kültürel-ekonomik alanları birleştiren “bağlamı” oluştursa da enformasyon toplumu siyasasının, ne enformasyon kavramının kendisini ne de kavramla bileşen, sayısal eşitsizlik, demokrasi, iletişim özgürlüğü, insan hakları, ülkeler arasındaki sosyal refah ve gelişme eşitsizliğinin yok edilmesi gibi sosyal sorunları ele aldığı görülür. O kadar ki; “enformasyon toplumu” kavramı, giderek tek boyutlu olarak, doğrudan teknoloji ve alt yapılarla ilgili bir unsur olarak siyasa stratejileri içerisinde yer edinebilmektedir (Taşdemir, 2009: 304). Örneğin Marc Raboy’un (2004: 227) isabetle belirttiği gibi; Dünya Ticaret Örgütü gibi, kapitalist güç ve iktidar ilişkilerinin ve değişimin inşa edildiği, örgütler 1980’li yıllardan bu yana “enformasyon çağında gelişme için bilgi” stratejilerinin eşlik ettiği bir dizi siyasa içinde küresel olarak iletişim alt yapılarının oluşturulmasına “özel” bir dikkat geliştirmişlerdir. Bu açıdan, yeni liberalizmin hegemonyacı söyleminin eşlik ettiği enformasyon toplumu tezinin daha iyi anlaşılması için, kapitalist sermaye hareketlerinin küresel olarak “daha iyi” anlamlandırılması ve tezin art alanında yer alan güç/iktidar ilişkilerinin çözümlenmesi gerekir. Enformasyon toplumu söylemini anlaşılır kılabilmeye yönelik bir çaba, enformasyon toplumu siyasasında meydana gelen bir

¹⁰ Yeni liberalizmin hegemonyası içerisinde biçimlendirilen politikaların; gelişmekte olan ülkeler için kitlesel işsizlikler ve yoksulluğa yol açtığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin toplumun yalnızca zengin kesimlerinin kullanabildiği ayrıcalığa dönüştüğü ve giderek kitlesel işsizliğin yanı sıra kitlesel hastalıkların da maliyetini ülkeye maliyet olarak yüklediği bir yeniden yapılanma dönemini oluşturmuştur.

dizi değişimi de anlamlandırmak zorundadır. Bu nedenle, Nicholas Garnham (2001: 130), yeni liberalizmin hegemonya uğrağı olarak enformasyon toplumu siyasasının, “geç kapitalizmin ideolojisi” olduğunu belirtir ve siyasanın anlamlandırılabilmesi için üç kategorik çözümleme düzeyi belirler. Buna göre; enformasyon toplumunun anlaşılabilmesi için a- üretim biçiminin genel düzeyi ve özellikle üretim ilişkileri ile iktidar arasındaki ilişkinin çözümlenmesi ilk kategoriyi oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, b- üretim sürecinin örgütlenmesi ve özel olarak sınıf bilinci ile enformasyon toplumu bağlamında işçi sınıfının toplumsal yapılaşmasının çözümlenmesi enformasyon toplumu ideolojisinin anlamlandırılması için ikinci uğrak olarak öne çıkmaktadır. Üretim ilişkileri ve toplumsal güç/iktidar yapısının çözümlenmesinin yanı sıra son olarak, c- enformasyon toplumunun, politika ve kültür alanındaki etkilerinin de çözümlenmesi gerekmektedir.

Enformasyon toplumuna dair böylesi bir çözümleme pratiği, giderek yeni liberalizmin eşlik ettiği yeni “emperyalizm” bağlamını anlamlandırmaya dair bir çabaya yol açmaktadır. Vladimir Lenin’e (aktaran Fuchs, 2010: 34) göre, emperyalizmin 5 önemli karakteristik özelliği bulunmaktadır. Emperyalizmin karakteristik özellikleri şöyle maddeleştirilebilir. a) üretim ve sermayenin, ekonomik hayatta belirleyici rol oynayan tekellerin oluşmasını sağlayacak denli yoğunlaşması. b) endüstriyel sermaye ile finans sermayesinin birleşmesi ve finans-sermaye veya finansal oligarşi adı verilen yapıların oluşması. c) eşya ihracatından farklı ve anlamlı olarak sermayenin ihracı, bu durum emperyalizmin genişlemesi bağlamında özel olarak önemlidir. d) dünya ekonomik gücünü aralarında paylaşan uluslararası tekellerin ortaya çıkması. e) uluslararası büyük kapitalist güçlerin dünyaya yayılması (Lenin, 1917: 233’den aktaran Fuchs, 2010: 34) Lenin’e göre emperyalizmin karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Lenin’in emperyalizmin başat karakteristiği olarak sınıflandırdığı söz konusu niteliklerin, enformasyon toplumu tartışmalarıyla birlikte, kapitalist sermaye birikim modelindeki yeniden yapılanma içerisinde araçsallaştırıldığı hatta sermayenin küresel ölçekte yeniden yapılandırılmasının, enformasyon toplumu siyasası eşliğinde gerçekleştiği gözlenir. Funda Başaran’a (2004: 16) göre; küreselleşme sürecinin yansıması olarak, uluslararası piyasalara girebilmek ve ucuz iş gücünden yararlanabilmek şirketler bütünleşme ve ulus ötesi yapılanmalara doğru bir gelişme izlemektedir. 1990’lı yıllar boyunca dünya ticaretinin üçte ikisinin ulus ötesi şirketler tarafından gerçekleştirilmesi böylesi bir gelişmenin önemli yansıması olarak öne çıkmaktadır. Hatta ulus ötesi şirketlerin, dünya ticaretinde giderek artan egemenliği enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki varlıklarının ötesine geçerek giderek enformasyon alt yapısını oluşturan telekomünikasyona dair siyasanın etkilenmesini sağlamakta, enformasyon siyasası düzenleyici çerçevelerinin büyük kullanıcıların taleplerine eşlik ede-

cek denli yeniden yapılanmasına yol açmaktadır (Audenhove, 1999: 392'den aktaran Başaran, 2004: 16). Bütün bu süreç, ulusal enformasyon alt yapılarının giderek liberalleştirme programı içerisinde özelleştirilmesine ve sözde serbestleşme söyleminin eşlik ettiği bir dizi kuralsızlaştırma politikasının egemenliğine yol açmaktadır. Enformasyon/bilgi toplumu siyasasının eşlik ettiği, sermayenin küresel ölçüde yeniden yapılandırılmasının ikinci dinamiğini ise ulus devletlerin egemenliğine bırakılan ve ulusal olarak üretilen hizmetlerin uluslararası ticaret rejiminin içerisine alınmasıdır. Bu bağlamda ise, Ticaret ve Tarifeler Genel Antlaşması (GATT) görüşmeleri, küresel olarak yeniden yapılanan sermaye için oldukça özel bir işlev üstlenmiştir. Yeni liberalizmin küresel bağlam içerisinde kendisini gerçekleştirmenin aracına dönüşen GATT görüşmeleri, 1986-1994 yılları arasında devam eden Uruguay Yuvarlak Masa Toplantıları'nın gündemini oluşturmuş ve söz konusu görüşmelerin tamamlanmasının ardından, uluslararası hizmet ticaretine ilişkin kuralları belirleyen ilk çok taraflı anlaşma olan Hizmet Ticareti Genel Antlaşması (GATS) biçimlendirilmiştir. Dünya Bankası'nın önemli bir bileşenine dönüşen GATS Antlaşmaları; inşaat, ulaşım, turizm, finans ve uzmanlık hizmetlerini olduğu kadar telekomünikasyon alt yapısına dair bir dizi düzenlemeyi de içermektedir. O kadar ki, Manuel Puppis'in (2008: 407) isabetle belirlediği gibi, 1990'lı yıllardan itibaren medya sektöründe yalnızca serbest ticaret ve liberalleştirme programının küresel olarak gelişmesi değil bununla birlikte, çoğu örneğinde gözlendiği gibi gerçekte birbiri eşliğinde, medya siyasasında küresel bir güç değişiminin varlığı bilinmektedir. Böylesi bir "yeniden yapılanma" gerçekte Lenin'in işaret ettiği emperyalizmin karakteristik özellikleri arasında yer alan gelişmiş ülkelerden, gelişmekte olan ülkelere doğru sermaye ihracı ve kapitalizmin ideolojik aygıtları tarafından söz konusu sürecin yasal zemin oluşturma arayışı dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tablo içerisinde, Dünya Ticaret Bankası'nın tasarımı gerçekleştirdiği küresel ticaret anlaşmaları ve temel özellikleri yer almaktadır.

Tablo 2: Dünya Ticaret Örgütü Tasarımındaki Uluslararası Antlaşmalar ve Özellikleri
(Puppis,2008:408).

Anlaşma Çerçevesi / Yasal Statüleri	Dünya Ticaret Örgütü Tasarımındaki Anlaşmalar		
	GATT ¹¹	GATS ¹²	TRIPS ¹³
Ticaret Anlaşmaları	Temel İlkeler	Temel İlkeler	Temel İlkeler
	Ticarete konu olan mallar ve tarifeler ile ekler	Hizmetler ve ekler	
	Ülkelerin pazarlarını yabancı sermaye ve yatırımcılara belirli bir plan dahilinde açması amaçlanmakta öte yandan ülke taahhütleri belirlenmektedir.	Ülkelerin özel taahhütlerinin belirlenmesi ve ayrıcalıklı ülkelere yönelik özel anlaşmaların ve istisnaların belirlenmesi amaçlanmıştır.	
Oluşabilecek Uyuşmazlığın Çözümü	Ülkelerin kararına bırakılmıştır.		
Şeffaflık	Yapılan anlaşmaların ticaret kanunlarıyla uyum içinde olması ve ticaret politikası ile uyum politikası gözetilmektedir.		

Tablo 2 içerisinden bakıldığında, Dünya Ticaret Örgütü'nün neredeyse tek başına küresel ticareti düzenlediği görülür. Örgütün temel görevinin, uluslararası ticaret önündeki engellerin kaldırılması olduğu için gerçekleştirilen anlaşmaların özel vurgusunu; gelişmekte olan ülke pazarlarının yabancı, özellikle gelişmiş ülke merkezli, sermaye gruplarına açılması sermaye transferinin serbestleştirilmesi, sektörlerin kuralsızlaştırılması ve sürecin önemli bir diğer boyutu olarak özelleştirmeler oluşturmaktadır. Böylelikle, gelişmekte olan ülkeler için yeni liberalizmin hegemonya uğrağı olarak öne çıkan enformasyon siyaseti, politika dizgesi içerisinde kendisine yeni bir yer edinmiştir. Bu şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1984 yılında telekomünikasyon tekeli olan AT&T şirketini, yedi ayrı eyalette göre parçalamasıyla¹⁴ birlikte başlayan yeni dönemin, Amerika Birleşik Dev-

¹¹ *The General Agreement on Tariff and Trade*: Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması.

¹² *The General Agreement on Trade in Services*: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması.

¹³ *The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*: Fikri Hakların Ticari Yönleriyle İlgili Anlaşma.

¹⁴ Amerika Birleşik Devletleri'nin söz konusu kararı "Consent Degree" (uzlaşma kararı) olarak bilinmektedir.

letleri'nin tasarımında ve Dünya Ticaret Örgütü'nün işbirliği ile genişlediği gözlenmektedir. Yeni emperyalizmi anlamlandırmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin oynadığı “öncü” rolün kavramsallaştırılması, en az iki nedenden ötürü, gerekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Dünya Emperyalizmi Tasarımı: Emperyalizmin Hegemonya Uğrağı Olarak Enformasyon Toplumu Söylemi

Amerika Birleşik Devletleri'nin, enformasyon toplumu söylemindeki öncü rolünün kavramsallaştırılmasını gerektiren ilk neden, enformasyon toplumu kurumlarının sermayenin yeniden yapılanmasına koşut olarak ilk kez ABD'de politika gündemini oluşturması iken, ikinci neden yeni emperyalist dönemin bu kez de enformasyon siyasası üzerinden küresel olarak genişletilmesinde yine Amerika Birleşik Devletleri'nin “özel” konumundan kaynaklanmaktadır.¹⁵ Victor Picard'ın (2007: 122) belirlediği gibi; iletişim teknolojileri ve yeni medya sektörüne dair politikaların, küresel sorunlar olarak düşünülmesini sağlayan bir dizi politika belgesi “Yeni Dünya İletişim ve Enformasyon Düzeni” içerisinde biçimlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin; yirmi yıla ulaşan bir dönemi, 1980 ve 1990'lı yılları, yeni liberalizm eşliğinde, özellikle gelişmekte olan ülkeleri içerecek denli bir yeniden yapılanma dönemi açılmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin enformasyon toplumu dönüşüm planında yer alan “Ulusal Enformasyon Alt Yapısı” (NII) projesi; giderek enformasyon politikaları üzerinden yeni liberalizmin gelişmekte olan ülkelere taşındığı eylem planına dönüşmüştür. O kadar ki, Ulusal Enformasyon Alt Yapı planı projesinden yalnızca bir yıl sonra, 1994 yılında, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) eliyle bu kez de özellikle gelişmekte olan ülkeler için “Küresel Enformasyon Alt Yapısı” (GII) projesi geliştirilmeye başlanmıştır. Proje, temel bir ifadeyle değerlendirildiğinde, küresel olarak telekomünikasyon ağlarını birbiri ile bağlantılı hale getirerek küresel bir ağ ekonomisi oluşturmayı amaçlamıştır. Buna rağmen, projenin uygulamaya konulmasının ardından küresel ağlardaki emperyalizmin daha da bir açığa çıktığı bir dizi örnek birbiri ardına gözlemlenmektedir. Örneğin, sayısal eşitsizlik, enformas-

¹⁵ Amerika Birleşik Devletleri'nin, yeni liberalizmin tasarımının gerçekleştirilmesindeki konumu gerçekte anlaşılabilir bir bütünlük oluşturmaktadır. O kadar ki, yeni liberalizmin tasarımı Amerika Birleşik Devletleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1980'li yıllardan itibaren “Yeni Dünya Düzeni” başlığı altında yeni bir tasarım geliştiren Amerika Birleşik Devletleri Oliver Boyd-Barett'in (2006: 24) isabetle belirlediği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nin “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen” ve “Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni” politikalarının destekleyicisi olarak gördüğü UNESCO'dan ayrılması ile Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ni kurması 1980'li yıllar boyunca genişleyen yeni liberalizmi daha da bir görünür kılmaktadır.

yon kaynaklarının gelişmekte olan ülkeler tarafından tüketilmesi ve gelişmekte olan ülkelerin yalnızca teknoloji satın alan bir konuma doğru sürüklenmesi projenin sonuçlarının yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır. Aşağıda tablo 3 içerisinde yer alan karşılaştırma, Amerika Birleşik Devletleri ile dünyanın diğer bölgeleri arasında devam eden eşitsizliği görünür kılmaktadır.

Tablo 3: İnternet Kullanımı Üzerine Dünya Bölgeleri Arasında Bir Karşılaştırma ([www.internetworldstats.com/stats .htm](http://www.internetworldstats.com/stats.htm)).

Bölgeler	2010 Yılı Yaklaşık Nüfusları	İnternet Kullanıcıları Aralık-2000	İnternet Kullanıcıları Son Dönem	Penetrasyon Oranı / Toplam Nüfusa Göre Yüzde Değeri
Afrika	1,013.779.050	4.514.500	110.931.700	10.9
Asya	3.834.792.852	114.304.000	825.094.326	21.5
Avrupa	813.319.511	105.096.093	475.069.448	58.4
Orta Doğu	212.336.924	3.284.800	63.240.946	29.8
Kuzey Amerika	344.124.450	108.096.800	266.224.500	77.4
Latin Amerika ve Karayipler	592.556.972	18.068.919	204.689.836	34.5
Okyanus ve Avusturalya	34.700.201	7.620.480	21.263.990	61.3

Dünya genelinde, iletişim kaynaklarının eşitsiz kullanımına dair anlamlı bir örnek tablo 2 içerisinde dahi anlaşılabilir. Dünya genelinde, nüfusa göre internet penetrasyon oranı yalnızca % 28.7 iken, internet erişimi oranlarında da küresel bir dengesizlik, sayısal uçurum, bulunmaktadır. Örneğin Afrika Kıtası'nda yalnızca % 10.9 oranında bir penetrasyon oranı bulunmakta iken Asya Kıtası'nda % 21.5, Ortadoğu'da ise % 34.5 oranındaki bir penetrasyona sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri'nde internet penetrasyonunun % 77.4, Avrupa'da penetrasyon ortalamasının % 58.4 olduğu dikkate alındığında küresel iletişim olanaklarının bir kültürel yağma içerisinde tüketildiği daha da bir ortaya çıkmaktadır. Üstelik gelişmekte olan ülkelerin teknoloji üretimi bağlamındaki yetersizliğinin yanı sıra internet kaynaklarının kullanılması bağlamında yaşanan dil sorunları, hatta İngilizcenin neredeyse tek başına resmi dili oluşturması ve diğer dillerin anlamlı ölçüde gerilemesi, süre giden eşitsizliğin yeni boyutlarını oluşturmaktadır.

dır.¹⁶ Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki enformasyon kaynaklarını kullanma bağlamında süre giden eşitsizliğin yanı sıra, gelişmiş ülkelerde hatta Avrupa Birliği örneğinde gözlemlendiği gibi ortak bir siyasal hegemonya projesi tarafları içerisinde de eşitsizliğin süre gitmesi dikkat çekmektedir. Tablo 4 ve Tablo 5 içerisinde, Avrupa Birliği üyeleri arasında internet erişim oranları yer almaktadır.

Tablo 4: Avrupa Birliği Ülkelerinde İnternet Erişimi
(www.internetworldstats.com (c). 14.04.2009).

Avrupa Birliği Üye Ülkeleri	2008 yılı Nüfusu	İnternet Kullanıcıları	Toplam Nüfusa Oranı
Avusturya	8.205.533	5.601.700	% 68.3
Belçika	10.403.951	7.006.400	% 67.3
Bulgaristan	7.262.675	2.368.000	% 32.6
G. Kıbrıs Rum Y.	792.604	324.880	% 41.0
Çek Cumhuriyeti	10.220.911	4.991.300	% 48.8
Danimarka	5.484.723	4.408.100	% 80.4
Estonya	1.307.605	854.600	% 65.4
Finlandiya	5.244.749	4.353.142	% 83.0
Fransa	62.150.775	40.858.353	% 65.7
Almanya	82.369.548	55.221.183	% 67.0
Yunanistan	10.772.816	4.932.495	% 46.0
Macaristan	9.930.915	5.215.400	% 52.5
İrlanda	4.156.119	2.410.549	% 58.0
İtalya	58.145.321	28.388.926	% 48.8
Letonya	2.245.423	1.324.800	% 59.0
Litvanya	3.565.205	2.103.471	% 59.0
Lüksemburg	486.006	363.900	% 74.9
Malta	403.532	95.000	% 23.5
Hollanda	16.645.313	13.791.800	% 82.9
Polonya	38.500.696	20.020.362	% 52.0
Portekiz	10.676.910	4.249.200	% 39.8

¹⁶ İnternetin yoğun olarak kullanıldığı diller ve nüfus oranları; İngilizce (495.8 milyon kullanıcı), Çince (407.7 milyon kullanıcı), İspanyolca (139.8 milyon kullanıcı), Japonca (96.0 milyon kullanıcı), Portekizce (77.6 milyon kullanıcı), Almanca (72.3 milyon kullanıcı), Arapça (60.3 milyon kullanıcı), Fransızca (57.0 milyon kullanıcı), Rusça (45.3 milyon kullanıcı), Korece (37.5 milyon kullanıcı) olmak üzere sıralanmaktadır (<http://www.internetworldstats.com/stats7.htm>).

Romanya	22.246.862	7.430.000	% 33.4
Slovakya	5.455.407	3.018.400	% 55.3
Slovenya	2.007.711	1.300.000	% 64.8
İspanya	40.491.051	28.552.604	% 70.5
İsveç	9.045.389	7.295.200	% 80.7
İngiltere	60.943.912	43.753.600	%71.8
Avrupa Birliği Toplam	489.111.662	300.233.365	% 61.4

Avrupa Birliği ile üyelik müzakereleri süren Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya'da internet erişimi ile nüfuslarına oranı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi, nüfusa oranla internet erişimi en az olan ülke Türkiye'dir.

Tablo 5: Avrupa Birliği Aday Ülkelerinde İnternet Erişimi ve Nüfuslarına Oranı (www.internetworldstats.com (d). 14.04.2009).

Avrupa Birliği Aday Ülkeleri	Nüfus (2008 yılı)	İnternet Kullanıcıları	Nüfusa Oranı (yüzde)
Hırvatistan	4.491.543	1.984.800	% 44.2
Makedonya	2.061.315	906.979	% 44.0
Türkiye	75.793.836	26.500.000	% 35.0
Aday Ülkeler Toplamı	82.346.694	29.391.779	% 35.7

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasındaki süre giden eşitsizliğe rağmen, enformasyon toplumu söylemi bir diğer eşitsizlik biçiminden kaynaklanan soruna sahiptir. Gerçekten de; bilgi toplumu kazanımları söz konusu olduğunda yine sınırlı sayıda bir dizi ülkenin öne çıktığı, iletişim kaynaklarına erişim ve bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin yine önemli eşitsizliklerle karakterize olması dikkat çekmektedir. Tablo 6 içerisinde, enformasyon teknolojileri alanında ileri teknoloji ve internet ev sahipliği bağlamında gerçekleştirilen karşılaştırma sunulmaktadır.

Tablo 6: Enformasyon Teknolojileri Alanında, İleri Teknoloji ve İnternet Ev Sahipliği Sayısı Küresel Alanda İlk 10 Ülke (Dori, 2007:301).

2005 Yılında En Çok Küreselleşen İlk 10 Ülke	2005 Yılında En Çok İnternet Kullanıcısına Sahip Olan İlk 10 Ülke	En Fazla İnternet Sunucusuna Sahip Olan İlk 10 Ülke	Digital Erişim Indexlerine Göre, 2003 Yılında İlk 10 Ülke
Singapur	Amerika Birleşik Devletleri	Amerika Birleşik Devletleri	İsveç
İrlanda	Çin Halk Cumhuriyetleri	Japonya	Danimarka
İsviçre	Japonya	Hollanda	İzlanda
Amerika Birleşik Devletleri	Almanya	İngiltere	Güney Kore
Hollanda	Hindistan	Kanada	Norveç
Kanada	İngiltere	Brezilya	Hollanda
Danimarka	Güney Kore	Avustralya	Hon-Kong
İsveç	İtalya	Almanya	Finlandiya
Avusturya	Fransa	Fransa	Tayvan
Finlandiya	Brezilya	İtalya	Kanada

Tablo 3 içerisindeki veriler, enformasyon toplumu söyleminin giderek gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıkları belirlemeye doğru genişlediğini daha da bir vurgulamaktadır. Öyle ki, tablo içerisindeki sütunlar her ne kadar farklı sıralamalar oluştursa da gerçekte aynı ülkelerin sıralandığı kategorileri oluşturmaktadır. Gili S. Dori'nin (2007: 301) belirlediği gibi, yalnızca küresel olarak değil aynı bölge içerisinde yer alsalar dahi ülkeler arasında dahi anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, 1990'lı yılların başında demokrasi ile tanışan Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya yarı çevre ülke konumunu taşımaktadır. Türkiye'nin de, Meksika, Güney Afrika ve Brezilya ile birlikte içerisinde yer aldığı kategori ancak "yeni oluşan pazar" olarak sınıflandırılabilir. İsrail, İrlanda ve Hindistan gibi az sayıda "ileri teknoloji-kaplanı" olarak değerlendirilen ülkede ise teknolojinin küreselleşmesi ile söz konusu ülkelerin küresel pazarlarla bütünleşmesi ortaklaşa bir yürüyüşün adımlarını oluşturmaktadır. Bütün bunlara rağmen, Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni liberalizmin tasarımındaki enformasyon/bilgi toplumu tartışmalarında yalnızca küresel taraflardan birisi olarak

değil aksine tasarımı gerçekleştiren ülke olarak özel bir konumu bulunmaktadır. Örneğin, Concetta M. Steward, Gisele Gil-Eugi, Yan Tian ve Mairi Innes Pleggi'in (2006: 732) isabetle belirlediği gibi Amerika Birleşik Devletleri küresel telekomünikasyon politikalarının "egemen oyuncusu" olarak konumlanmış ve politikalar bağlamında öne sürdüğü iki araç üzerinden bütün bir siyasa pratiğini belirleye gelmiştir. Buna göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin söz konusu iki siyasa aracı, telekomünikasyon alanında gelişmekte olan ülkeler için öne sürdüğü "olabildiği kadar ve olabildiğince hızlı özelleştirme" ile sözü edilen sektörde kuralların kaldırılmasına dair baskısıdır. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin enformasyon siyasasında izlediği yol haritası, Avrupa Birliği başta olmak üzere bir dizi ulus ötesi siyasal örgütlenmeyi ve ülkeyi yakından etkilemiştir. O kadar ki, Jan Servaes'in (2002: 433) belirlediği gibi, Avrupa Birliği enformasyon politikalarının Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri karşısında bir tepki olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Avrupa Birliği için söz konusu tepkinin 1980'li yıllardan itibaren anlamlı bir biçimde dönüşüm yaşadığı gözlenmektedir. Örneğin Volker Schneier (1997: 340); Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin, enformasyon ve iletişim teknolojileri politikalarının, aynı amaçlara yönelse ve benzeri stratejileri izliyor görülse de, önemli unsurlarda farklılaştıklarını belirlemiştir. Enformasyon toplumu özelinde belirginleşen söz konusu farklılıkların nedeni, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerinde, yeni medya ve enformasyon politikalarına dair gündemin hükümetler tarafından ele alınış biçiminden kaynaklanmaktadır. Ancak bununla birlikte söz konusu süreç, Amerika Birleşik Devletleri'nde yalnızca bir iç politika kararı olarak değerlendirilebilmesine rağmen Avrupa Birliği ülkelerinde enformasyon toplumu kararlarının bir yandan Avrupa Birliği gibi ulus üstü bir örgütlenme düzeyinde öte yandan uluslararası siyasal baskılara karşı bir tepki olarak biçimlendirilmesidir. Böylesi bir yapılanma ise, yeni medya ve bileşenlerinin yönetilebilirliğine dair bir dizi politikanın farklı yöntemler izlenerek alınmasına yol açmıştır. Louise Cooke'un (2007: 366) belirlediği gibi; yeni medya ve iletişim teknolojileri alanında Avrupa Birliği'nin gündemini, aslında daha çok ulus devletlerin aşılması olarak da okunabilecek olan, iki ana başlık oluşturmaktadır. Politika belgelerine yansıyan ilk başlık; Avrupa enformasyon teknoloji ürünlerinin rekabeti üzerine geliştirilen yeni medya ve enformasyon teknolojileri politikalarıdır. İkinci başlık ise, Avrupa enformasyon toplumunun oluşturulmasına yönelik olarak bir dizi politika belgesinin ortak bir "Avrupa Enformasyon Toplumu" adına uygulamaya konulmasıdır.

Avrupa Birliği ve Enformasyon Toplumu Söylemi: Avrupalılaştırılmış Bir Liberalleştirme Deneyimi Üzerinden Yeni Emperyalizmi Anlamlandırmak

Avrupa Birliği'nin enformasyon politikalarına dair yol haritası, her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir reaksiyon olarak değerlendirilmekteyse de söz konusu siyasanın belirlenmesinde, tek başına Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı tepkinin değil bununla birlikte bir dizi önemli amacın da bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği için ortak bir kültürel/enformasyon alanının oluşturulabilmesi, Birlik üyesi ve aday ülkeler arasında ortak bir "Avrupalılaştırma" projesinin uygulanabilmesi ile bilgi toplumu kazanımlarını elde edebilmek gibi bir dizi amacı bulunmaktadır. Bununla birlikte, Birlik siyaseti içerisinden bakıldığında, 1990 yılındaki ilk kez düzenlenen enformasyon politikası niteliğindeki "enformasyon toplumu eylem planı" belgesinin ardından gerçekleştirilen düzenlemelerde önemli bir dönüşümün izini sürmek de mümkündür. Gerçekten de 1993 yılında yürürlüğe giren "*White Paper: Growth, Competitiveness and Employment*" politika belgesinde,¹⁷ toplumsal sınıflar arasında uzlaşıma özel bir önem veren neo-Keynesgil ekonomi politikaların ve düşünsel temellerin etkisi bulunmaktadır. Birliğin, enformasyon siyasını daha da bir görölür kılan belge ise 1994 yılında Avrupa Birliği komisyon başkanlığı görevini üstlenen Alman FDP Partisi'nden liberal bakan Martin Bangemann'ın ismini taşıyan Bangemann Raporu ve Enformasyon Toplumu Eylem Planı'dır. Bununla birlikte; Bangemann Raporu'nun, Avrupa Birliği enformasyon siyasasındaki önemli dönüşümü giderek daha da bir görölür kılması dikkat çekmektedir. O kadar ki, neo-keynesgil ekonomi politikanın aksine yeni liberalizmin enformasyon toplumu tasarımı eşliğinde, Avrupa Birliği için bir mimari geliştirmeyi amaçlamaktadır. Raporda, telekomünikasyon sektöründe kamu operatörlerinin özelleştirilmesi, alanda var olan kuralların "sözde" serbestleşme ve özgürleşme söylemi üzerinden kaldırılması (*deregulation*) ve liberalleştirme, aslında daha çok sermayenin çıkarları doğrultusunda yeni kuralların geliştirilmesi (*re-regulation*) ile enformasyon toplumu kazanımlarının elde edilebilmesi için özel sektörün geliştirilmesi yönünde bir politikanın izlenmesi önerilmiştir. Bu şekilde, Avrupa Birliği enformasyon toplumu siyasasının iki dönemi ayırt edilebilir. 1990'lı yılların başından itibaren telekomünikasyon alanında liberalleştirme programının izlenmesini, kamu operatörlerinin özelleştirilmesini politika aracı olarak benimseyen Birliğin, 1990'lı yıl-

¹⁷ Belge, Fransa Ekonomi Bakanı ve Avrupa Birliği Komisyon Başkanlığı döneminde Jack Delors tarafından hazırlanmıştır. Belge içerisinde giderek küreselleşen dünya ekonomisinde Avrupa Birliği'nin konumunu güçlendirmek amacıyla enformasyon toplumu için mesleki değişim, yeni mesleklerin oluşturulması ve yine mesleki anlamda fırsat eşitliği üzerine olan sorunların sosyal-demokratik boyutları yer almıştır.

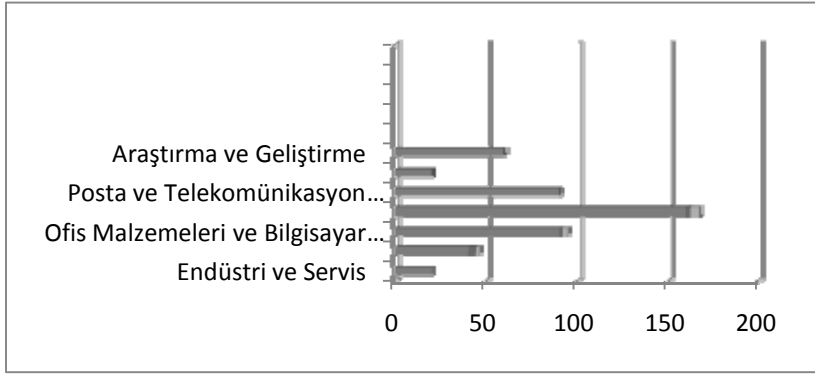
ların ortasından itibaren enformasyon toplumunun sosyal boyutlarını özel olarak vurguladığı gözlenmektedir. Avrupa Birliği görsel - işitsel medya siyasasında izlediği politika eğiliminin bu kez de enformasyon, bilgi toplumu stratejileri ve eylem planlarında izlendiği belirtilmelidir. Gerçekten de, Avrupa Komisyonu'nun 1996 yılından itibaren iletişim politikaları alanında izlediği genel çerçeve, bu tarihten sonra, enformasyon toplumu ve bileşenleri (yeni medya ve internet) özelinde de yeniden üretilmiştir. Ancak, Avrupa Birliği yeni medya ve iletişim teknolojilerindeki yol haritasını iki siyasa gündemi altında irdelemek gerekmektedir. İlk gündem, Avrupa Birliği'nin "içerik" ve "erişim" politikalarıdır. İkinci siyasa gündemini ise, iletişimin ekonomi politığıne duyarlı bir çerçeve oluşturabilme amacıyla ağ ekonomisine dair bir çerçeve içerisinden "kendi kendisini yönetim" ve "ulus üstü müdahale" kapsamındaki politika belgelerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği ülkelerinin politika üretme iktidarını daha çok Avrupa Birliği'ne aktarmaları dikkat çekmektedir. Öte yandan, üye devletlerden Birliğe doğru böylesi bir güç aktarımı her ne kadar "Avrupalılaştırma" stratejisinin önemli bir boyutu olarak öne çıksa da (Harcourt, 2003: 179), Birlik ülkelerinin söz konusu iktidar transferinin, bir yandan rıza ancak hemen öte yandan zora dayalı, "ikili bir karaktere" sahip olduğu gözlenir. O kadar ki, böylesi bir iktidar akarımı yatay ve dikey biçimler üzerinden gerçekleşmektedir. Alison J. Harcourt'un (2003: 2003) belirlediği gibi, Avrupa Birliği'nin bir yönetim mekanizması olarak ortak politikaların "yatay" ve "dikey" eksenler boyunca ilerlemektedir. Bu durum aslında bir bakıma Avrupalılaştırma pratiğini de oluşturmaktadır. Dikey eksen veya dikey Avrupalılaştırma, Avrupa Birliği resmi kararları çerçevesinde üye ülkelerin yasal değişiklik gerçekleştirmelerine dayanmaktadır. Dikey eksen boyunca gerçekleştirilen politikalar gerçekte bir dizi yaptırım gücüne sahip kararlar dizgesi olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, yatay eksen veya yatay Avrupalılaştırma pratiği ise, Avrupa Komisyonu'nun üye ülkeler için Birlik politika araçlarına dayanan tavsiye kararları alması üzerinden gerçekleşir. Böylesi bir politika üretme biçiminin ikinci biçimi ise üye veya üyelik adayı ülkelerin, Avrupa Birliği hukuk normlarına göre belirlenmiş olan yasaları iç hukuklarıyla uyumlaştırma veya iç hukuklarına dahil etme yöntemi ile gerçekleşmektedir.¹⁸ Bu şekilde Avrupa Birliği için, üye ülkeler arasında "medya politikalarının yöndeşmesinin" bir bakıma Avrupalılaştırma geleneği olarak görüldüğü belirtilmelidir. Öte yandan; Avrupa

¹⁸ Medya politikalarının son dönemi böylesi bir politika üretme sürecini giderek doğal bir biçimde uygulamaya konulmasına tanıklık etmiştir. Örneğin 1996 yılında Almanya'da Interstate Agreement, 1996 yılında İngiltere'de British Broadcasting Act, 2001 yılında İrlanda'da Irish Broadcasting Act, 1997 yılında İspanya'da Spanish Broadcasting Act, 2001 yılında Slovenya'da Slovene Media Act, 2000 yılındaki Swiss Broadcasting Act ile British Broadcasting Act tam da yatay Avrupalılaştırma pratiklerine örnek oluşturmaktadır.

Birliği üyeleri; bir dizi nedenle iç politikalarının yerine Birlik tarafından dayatılan politikaları, her ne kadar uygulama hızları değişkenlik gösterse de, izlemektedir. Charleswood'a göre (aktaran Cooke, 2007: 367) göre üye devletlerin yeni medya ve iletişim teknolojileri alanındaki ulusal politikaları yerine Birlik politikalarını bekleme nedenleri şöyle maddeleştirilebilir: a) Sermaye gruplarının, var olan haklarına yönelik tehdit algılamalarından kaynaklanan direniş. Bu nedenle, ülke politikaları yerine giderek Birlik politikalarının ağırlıklı olarak kullanılması, neredeyse temel çerçeveyi Birlik politikalarının oluşturması. b) Ulusal hükümetlerin, online eylemlerin denetlenmesiyle özerkliklerini kaybetme korkusu. c) İnternet ve bileşenlerinin özellikle yasa koyucular başta olmak üzere sosyal normlar üzerindeki etkilerinin teknolojik boyutları üzerindeki algılama eksikliği. d) Ulusal hükümetlerin ve yasa koyucu mekanizmaların, internet ve bileşeni olan yeni kitle iletişim araçlarının, teknolojik hızı karşısında düzenleyici kontrol mekanizmalarına sahip olamaması, teknik gelişmeler ve sosyal yansımaları üzerine yeterince hazırlıklı olunamaması. Birlik üyesi ülkelerin, yeni medya ve iletişim politikaları alanında siyasa üretme iktidarını Birliğe devretmelerinin nedenini oluşturmaktadır. Üstelik böylesi bir yeniden yapılanmanın, kapitalizmin yeni birikim koşullarına koşut olarak bizzat Avrupa Birliği tarafından dayatıldığı gözlenmektedir. Örneğin; Seamus Simpson (2005: 51); Avrupa Birliği üye ülkelerinin, özellikle 1998 yılındaki telekomünikasyon düzenlemelerinin ardından, her ne kadar farklı isteklilik düzeylerine sahip olsalar da, "Avrupalılaştırılmış Liberalleştirme" olarak da isimlendirilebilen ortak bir stratejik politika yanıtı geliştirmeye doğru itildiğini belirler. 1998 yılındaki yeni düzenleme, aslında, temelleri 1990'lı yıllar boyunca atılan telekomünikasyonun liberalleşmesi ve Avrupalılaştırılması yönündeki bir dizi politikanın, söz konusu tarihten itibaren uygulamaya konulmasıdır. Maria Michalis'in (1999: 151) belirlediği gibi, bütün bir politikasını "telekomünikasyon sektöründeki liberalleştirme" ve "üye ülkeler arasındaki uyum" ilkelerine dayandıran Avrupa Birliği için, söz konusu politika pratiği oldukça anlaşılabilir bir eğilimdir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin özellikle telekomünikasyon sektöründe söz konusu iki ilkeyi anlamlı bir şekilde izlediği belirtilmelidir. Öyle ki, Avrupa Komisyonu'nun 1992 yılında Avrupa Birliği üye ülkelerindeki telekomünikasyon sektörüne dair gerçekleştirdiği araştırmanın ardından, iletişim teknolojileri ve yeni medya politikaları alanında gelecekte izlenecek bir dizi alternatifin sunulmasıyla çalışma tamamlanır. Raporu göre, Komisyon'unda taraftarı olduğu seçenek yeni medya ve iletişim teknolojilerinde süre giden liberalleştirme, daha da bir açık söylendiğinde, özelleştirmenin desteklenmesidir. Ancak söz konusu politika süreci, Avrupa Birliği üyeleri geneli bağlamında özellikle enformasyon sektöründe önemli bir mülkiyet yoğunlaşmasına yol açmıştır. Aşağıda, Şema 1 içerisinde Av-

rupa Birliği üyeleri genelinde enformasyon sektöründeki mülkiyet yoğunlaşması yer almaktadır.

Şema 1: Avrupa Birliği Üyeleri İçerisinde Enformasyon Sektöründe Mülkiyet Yoğunlaşması (Fuchs, 2010:37)¹⁹

Avrupa Birliği'nin 1990 sonrası enformasyon ve bilgi toplumu siyasası irdelendiğinde, özellikle “e-2002” ve “e-2005” eylem planları ve stratejilerinin ardından enformasyon toplumu kazanımlarını bir dizi unsur üzerinden değerlendirdiği gözlenir (Martin, 2005: 8). Örneğin, Avrupa Birliği üyeleri genelinde mesleki değişimin sağlanması enformasyon/bilgi toplumu siyasalarının özel önem verdiği gündem maddesini oluşturmaktadır. Bilgi toplumu siyasasının diğer sosyal göstergeleri ise aşığıdaki gibi tablo haline getirilebilir.

¹⁹ Şema 1; Avrupa Birliği 27 üye ülkesindeki toplam şirketler içerisindeki 250'den fazla iş gücüne sahip olan şirket sayısını sunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu oranların enformasyon sektöründe süre giden mülkiyet yoğunlaşmasına dair bir dizi anlamlı sonucu ürettiği açıktır. Bu nedenle şema, Avrupa Birliği üye ülkelerinde mülkiyet yoğunlaşması olarak isimlendirilmiştir. Şema içerisindeki veriler (% 0) değerini ifade etmektedir.

Tablo 7: Avrupa Birliği Enformasyon Toplumu Stratejileri Sosyal Göstergeleri (Martin, 2005:10).

<p>Enformasyon Kaynaklarına Herkesin Erişimi Yurttaş Hakları Demokratik Katılım Sayısal Uçurum Kadınlar, Yaşlılar ve Çocuklar gibi korunmasız toplumsal kesimlerin de enformasyon toplumu kazanımlarından yararlanabilmesini sağlamak Yaşam boyu eğitim Kuzey-Güney sayısal uçurumunu yok etmek Yoksulluğu önleyebilmek Sosyal uyumun geliştirilmesi Sosyal dahil etmenin geliştirilmesi Sürdürülebilir projelerle enformasyon kazanımlarını geliştirebilmek İşsizliğin önlenmesi Refah devleti</p>

Avrupa Birliği enformasyon toplumu siyasasının, enformasyon kaynakları üzerinden demokratik hakların kullanımı ve mesleki değişim olmak üzere iki önemli vurgusunun olduğu görülür. Christian Fusch'un (2010: 38) belirlediği gibi; Avrupa Birliği 27 üye ülke ortalamasına bakıldığında, toplam işgücü istihdamının diğer sektörlerde olduğu gibi enformasyon ve bilgi teknolojileri sektörü içerisinde de yoğunlaşmış olduğu gözlenmektedir. Örneğin 2007 yılında, Avrupa Birliği genelinde enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri sektörü, toplam milli gelirin % 4.8'ini (yaklaşık 540 milyar Euro) ve toplam istihdamın % 3'ünü (yaklaşık 6 milyon kişi) sağlarken, 2010 yılında söz konusu oranlar anlamlı derecede yükselmiştir. Örneğin 2010 yılında toplam dış ticaret harcamalarının % 25'i araştırma ve geliştirme faaliyetlerine aktarılmış ve toplam işgücü istihdamı, tüm istihdam alanlarında enformasyon ve yeni iletişim teknolojileri sektörü bütünü içerisinde, % 32.4'e yükselmiştir (Turlea, Nepelski, Prato, Lindmark, Panizza, Picci, Desruelle, Broster; 2010: 12). Bu şekilde Avrupa Birliği'nin enformasyon toplumu kazanımını önemli ölçüde elde ettiği gözlenir. Avrupa Birliği enformasyon siyasasında yer edinen diğer gündem ise, Birlik üyesi ülkelerin kamu operatörlerini özelleştirmesi ve bu şekilde Birlik genelinde politikaların koordinasyonunun (yöndeşmenin) sağlanmasıdır. Birlik, üyelerine telefon hizmetlerinin özelleştirilmesi ve söz konusu sürecin ise 1 Ocak 1998 tarihine kadar gerçekleştirilmesi dayatılır. O kadar ki, Avrupa Birliği'nin dayatması ile o güne değin kamu hizmeti biçiminde değerlendirilen telekomünikasyon şirketleri 1988 ve 1998 yılları ara-

sında birbiri ardına devlet tekelinden, çok uluslu sermaye şirketlerinin hegemonyasına terk edilir. Avrupa Birliği'nin bu sektörü özelleştirme pratiği için hukuki dayanağını, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın görüşü üzerine, Avrupa Birliği Antlaşması'nın "rekabet hukuku" ile ilgili 81-86. maddeleri ile tek pazarın oluşturulmasına ilişkin 95'inci maddesinden almaktadır.²⁰ Bu bağlamda; Avrupa Birliği'nin giderek ulus üstü bir hegemonya projesi olarak ulus devletlerin politika üretme araçlarını elinden aldığı, üstelik bu fiili durumun giderek doğal karşılandığı da gözlenmektedir. O kadar ki; Avrupa Birliği'nin kurucu metni niteliğindeki Roma Sözleşmesi tam da söz konusu açıdan özel bir duruma sahiptir. Sözleşme maddeleri²¹ içerisinde bakıldığında, Komisyona liberalleştirme programı için ayrıcalıklı haklar verildiği ve hatta Komisyon'un, sözleşmede tanımlanan liberalleştirme programını daha da etkili kılabilmek için üye devletlere yönerge ve kararları doğrudan uygulama hakkı dahi tanındığı gözlenir. Bu açıdan sözü edilen maddelerin yürürlüğe girmesinin ardından, kamuya ait olan telekomünikasyon operatörlerine dair kararlarda Bakanlar Konseyi'nin direktifleri oylama hakkı dahi bir bakıma yok sayılmıştır. Avrupa Birliği'nin telekomünikasyon sektöründe, temel düzeyde kamusal sorumluluk kurallarına ve üye ülkelerin kararlarını dahi hiç saydığı ve liberalleştirme programını daha çok üstü örtülü bir devletsizleştirme politikası üzerinden sürdürdüğü belirtilmelidir. Gelişmekte olan ülkelerin teknoloji yaratma ve yönetme yeteneğinin elinden alınması, enformasyon siyasasının neredeyse giderek tek başına yeniden yapılanan küresel sermayenin belirlediği dışsal dinamikler üzerinden belirlenmesi ve hatta gelişmekte olan ülkelerin yalnızca ileri teknoloji ithalatçısı haline dönüşmesi, bilgi veya enformasyon toplumu söyleminin giderek emperyalist bir uğrak olarak anlamlandırılmasına yol açmaktadır. Türkiye, 24 Ocak 1980 kararlarıyla, 1980'li yıllardan itibaren küresel kapitalizme eklenme adına "köktenci" bir ideoloji değişimi yaşayan ülkeler ekseninde özel bir konuma ulaştı. Gerçekten de, küresel kapitalizmin yeniden yapılanmasının ve genişlemesinin ancak küresel enformasyon ağlarına bağlı olduğu düşünüldüğünde giderek ulus devlet gücünün yerine bir dizi gücün yerleştiği belirtilmelidir. Bu bağlamda tam da Shalini Venturelli'nin (1998: 4) isabetle belirlediği gibi, küresel ağ ekonomisinin işleminde ulusal devletlerden daha çok, uluslara-

²⁰ Bununla birlikte, 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi gereğince başlatılan Topuluk "iç pazarını" oluşturma programı ile telekomünikasyon sektöründe standartlarının sağlanması ve uluslararası arenada Avrupa ortak polarizasyonunun belirlenmesi hedeflenmiştir. Aynı yıl yayınlanan Yeşil Kitap ile telekomünikasyon hizmetleri ve cihazlarda ortak bir pazar anlayışının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

²¹ Roma Sözleşmesinin özellikle 90(3), 100 ve liberalleştirme programının izlenmesi bağlamında 97. maddeleri örnek olarak verilebilir.

rası veya ulus üstü bir dizi örgüte (Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Uluslar arası Para Fonu, Avrupa Birliği vb) daha çok iş düşmektedir. Böylesi bir sistem içerisinde düşünülürken, ulus devletlerin önemli bir konum değişimi içerisinde olduğu gözlenir. Geçmişte; yasa yapıcı (*law-makers*) olan ulusal devletlerin, giderek yasa alıcı (*law-takers*) konuma sürüklendiği, yasa yapıcı olarak ise uluslararası veya ulus üstü örgütlerin konum aldığı bir yeniden yapılanma dönemi geçirmektedir. Bu yeni dönem içerisinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerin telekomünikasyon ve enformasyon alt yapısı yeniden ele alınmakta, enformasyon ağ ve hizmetlerinde standartlar geliştirilmekte, küresel sermayenin ulusal enformasyon sektörüne serbestçe girmesine ilişkin düzenlemeler geliştirilmekte ve sermayeye serbest dolaşım, daha doğrusu ülke kaynaklarının doğrudan kullanıma açılması, olanağı sunulmaktadır. Bu şekilde, enformasyon hizmet ve teknolojilerinin serbest piyasa yanlısı bir dizi düzenleme üzerinden yeniden ele alınması, çoğu örneğinde gözlemlendiği gibi, ulusal devletlerin politika araçlarının ellerinden alınmasına eşlik eden yeniden yapılanma dönemi gerçekleşmektedir.

Yeni Liberalizmin Hegemonya Uğraşı Olarak Türkiye

Türkiye'nin, yalnızca 1980'li yıllardan itibaren eklemlemeye çalıştığı, kapitalizmin yeni birikim düzeni bağlamında değil bununla birlikte söz konusu eklemleme sürecinde ulus devlete ve ulusal politikalara dair iktidarını elinden kaybeden bir ülke olarak da özel bir yeri bulunmaktadır. O kadar ki, Fikret Şenes'in (2004: 20) belirlediği gibi; küresel sermayenin Türkiye'de ki olanaklara erişmesinde belirleyici olgu 1980 tarihli askeri darbe olmuştur. Askeri darbenin sağladığı; toplumsal sınıflar arasındaki uzlaşımın bozulması, sendikaların kapatılması, sermayenin vahşi kapitalizm dönemindeki uygulamalara dönüşü, kamuda sözleşmeli personel uygulamasına geçilmesiyle çalışma uyumunun yok edilmesi gibi bir dizi politika Türkiye'nin küresel sermayenin hegemonyası tarafından yönlendirilen bir ülke haline getirmiştir. Öte yandan yine söz konusu dönemde, etkisi uzun süren bir güçler ittifakının da oluştuğu gözlenir. Fikret Şenes (2004: 20) sözü edilen ittifakın temel aktörlerinin; Ülkede belirli bir hegomonik konuma ulaşan ve verili koşullarda bu konumun devamlılığını sağlayamayan büyük ölçekli sermaye, Siyasal temsil krizi yaşayan ve toplumsal muhalefet karşısında güç kaybeden devlet ve siyasal yapılar ve Dünya ölçeğinde piyasa yönelimli yeniden yapılanmanın ve sermayenin aktörleri olan Dünya Bankası ve IMF'den oluştuğunu belirler. Gülten Kazgan'ın (2002: 123) belirlediği gibi; 24 Ocak Kararları, Türkiye için tepeden inmeceli bir ideoloji değişimi getirmektedir. Avamlaştırılmış liberal ideolojiyi insanlara aşılama, değer yargılarını buna göre değiştirme ile yeni bir insan tipi yaratarak avamlaştırılmış ideolojiyle ekonomiyi yeniden yapılandırma

kampanyasına dönüştürmüştür. Gerçekten de, Gülten Kazgan'ın (2002: 123) belirttiği gibi 24 Ocak Kararları ile temelleri atılan hurafelerle yoğrulmuş tarikat inançlarını yaygınlaştıracak kurumları, yapılanmaları özgürleştiren siyasal açılımlar gerçekleştirilmiştir. Toplumda ikili yapıyı pekiştirecek, bölünmeleri derinleştirecek uygulamaların 2009 yılı Türkiye'sinde "laiklik karşıtı eylemlerin odağı olması" ancak kapatılma cezası yerine hazine yardımlarının kesilmesiyle cezalandırılan siyasal iktidarların oluşmasındaki etkisi sorgulanmalıdır. Bununla birlikte, laiklik karşıtı eylemlerin odağı olan siyasal iktidarın yeni liberalizmin açılmadığı, özelleştirmeler üzerinden bir yönetim biçimini geliştirdiği görülür.

İletişim Teknolojileri Politikaları ve Türkiye

Türkiye, neo-liberal tahribatı anlamlandırmaya dair bir çaba için, ilki 1980'lerden itibaren ülkenin neredeyse resmi ideolojisini oluşturması olmak üzere en azından iki nedenden ötürü, özel bir yere sahiptir. Türkiye'nin, yeni liberal ideoloji içerisinde özel olarak düşünülmesini gerektiren ikinci neden ise, yine 1980'li yıllardan itibaren bir yandan Amerika Birleşik Devletleri öte yandan Avrupa Birliği'nin sarmalında bir ülke olması bağlamında ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin ekonomi politikalarında 1980 sonrasındaki değişimin iletişim politikaları alanındaki yansımaları okumak; en azından iki temel soruyu yeniden, ancak bu kez farklı bir gözle, cevaplandırılmasını gerektirir. İlk soru; kamu politikalarının hedef kitlenin yapısal ihtiyaçları ve getirilen düzenlemelerin kamusal yarar ve kamu çıkarı kavramları ile ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İkinci soru ise, bir ülkenin enformasyon ve iletişim teknolojilerinin getirilerinden nasıl yararlanabileceğini anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Türkiye'yi, enformasyon ve iletişim teknolojileri özelinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma için, söz konusu sorular şu şekilde belirlenmiştir. Türkiye'de egemen politika üretme süreçleri içerisinde bakıldığında kamusal yarar ve kamu çıkarı kavramları nasıl yer almaktadır? Bir ülkenin enformasyon teknolojilerinden yararlanabilmesinin ön koşulları nelerdir? Mansell ve When (Mansell ve When, 1998: 192'den aktaran Başaran, 2004: 15); bir ülkenin enformasyon ve iletişim teknolojilerinin getirilerinden yararlanabilmesi için, ilki bir enformasyon alt yapısına sahip olmak ve ikincisi bu alt yapıdan yerel ihtiyaçları gidermek üzere yararlanabilecek uygulamaların geliştirilmesi ile söz konusu oluşumları mümkün kılan bir yaratma ve yönetme kapasitesi olmak üzere bir dizi önkoşulun olduğunu belirtmektedir. Ancak Türkiye özelinden bakıldığında henüz 1990'lı yılların başından itibaren, ulusal yenilik yaratma ve yönetme yeteneğinde yaşanan bir erozyonun egemenliği daha da bir açığa çıkmaktadır. Türkiye'nin, Avrupa Birliği ile bu açıdan karşılaştırılması oldukça anlamlı sonuçlar vermektedir. Maria Michalis (1999: 150); Avrupa Birliği teleko-

münikasyon politikalarını, birbirleriyle ilişkili, üç önemli ilke tarafından belirlendiğini saptamıştır. Bu ilkeler, 1. Teknolojik ve endüstriyel politika sorunları, örneğin bütünleşmiş servisler, sayısal şebekeler vb. 2. Sektör için bütünleşmiş bir iç pazarın kurulması ve pazarda yer alan “oyuncular” için uyumun sağlanması 3. Özel ve spesifik programlarla söz konusu sektörün desteklenmesi. Bu bağlamda, ESRIT (Enformasyon Teknolojilerinde Araştırma ve Geliştirme için Avrupa Stratejik Programı) ile RACE (Avrupa’da İleri İletişim Teknolojileri için Araştırma ve Geliştirme Projesi), ulusal yeniliğin sağlanması adına özel düzenlemeler olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de ise, ulusal yenilik yaratma yeteneğini geliştirme ve teknolojiye dışa bağımlılığı kırma yolunda PTT ve TÜBİTAK arasında sayısal teknolojiyi geliştirme amacıyla, 1974 yılında imzalanan sözleşmenin üzerinden geçen sınırlı bir süre içerisinde tamamen yürürlükten kaldırılması dikkat çekmektedir. O kadar ki, Türkiye yeni birikim düzenine eklenme dönemi içerisinde, özellikle Turgut Özal iktidarı ile başlayan dönem içerisinde, ulusal yenilik yaratma kapasitesinin geliştirilmesinden de ulusal enformasyon alt yapısının kurulması ve yönetilmesinden de keskin bir şekilde uzaklaş(tırıl)mıştır. Örneğin, Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi (1995), ulusal sanayi kuruluşlarına araştırma-geliştirme yardımı kararları (1995) üzerinden geçen yalnızca bir yıl içerisinde kaldırılmıştır. Bu açıdan 13 Aralık 2000 tarihinde Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun, Devlet İhale Kanunu’na göre yapılan kamu satın alımlarında, satın alma bedeli üzerinden, katma değer vergisi hariç olmak üzere, yüzde birinin araştırma-geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla ayrılması gibi ilkeler ise hayata geçiril(e)memiştir (aktaran Törenli, 2005: 22). Bütün bunlara rağmen, Türkiye’yi, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında ulusal yenilik yaratma ve yönetme kapasitesini kaybeden bir ülke olarak değil, kapitalist sermaye birikim düzeninin yeni yasaları doğrultusunda, böylesi bir yeterliliği kazanmak istemeyen bir ülke olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. O kadar ki, Bilim ve Teknolojide atılım projesini gerçekleştirebilmenin önemli bir adımı olarak hazırlanan **TUENA** (Ulusal Enformasyon Alt Yapısı Ana Planı) projesinin ülke gündeminden düşürülmesi tam da enformasyon ve iletişim teknolojilerine sahip olmama yönündeki tutumu ortaya çıkartmaktadır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun 20 Aralık 1999 tarihindeki toplantısında, Türkiye’nin ulusal enformasyon alt yapısı ana planının, Ulusal Bilgi Teknolojileri Konseyi tarafından uygulanması ve izlenmesi kararı dönemin Başbakanlık Genelgesi’nde yer almamış ve kamuoyunun gündeminden düş(ürül)müştür. TUENA projesi sonuç raporunda da belirtildiği gibi planı, enformasyon ve iletişim teknolojileri alt yapısının kurulmasında ve enformasyon hizmetlerinin üretilmesinde yerli teknolojinin geliştirilmesi ile iletişim teknolojileri ve enformasyon hizmetlerinde iç talep yaratılarak, ülkenin yetkinleştirilmesini hedeflemektedir (Törenli, 2005: 23). Ulusal enformasyon alt yapısı planı

nın reddedilmesiyle birlikte; Türkiye, Dünya Bankası'nın henüz 1993 tarihinde hükümet ile birlikte hazırladığı "Türkiye: Enformatik Sistemler ve Ekonomik Modernleşme Raporunu" (Törenli, 2005: 23) izlemeye başladı. Ancak söz konusu raporun Türkiye'ye biçtiği rol, teknolojinin üreticisi olmak değil sadece enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanıcısı, açıkça söylendiğinde ithalatçısı, olmaktı. Raporun ardından Türkiye, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında yerli sanayisini ve iç pazarını geliştirmek bir yana, giderek o güne değin sahip olduğu teknolojik alt yapı üretebilecek kurumlarını dahi, bütçe açıklarını yamamak için, özelleştirerek birbiri ardına kaybetti. 1999 ekonomik krizinin ardından PTT'nin parçalanması, telekomünikasyon ve posta hizmetlerinin birbirinden ayrılması, telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi yönünde geçici bir şirketin oluşturulması, yurt içi telefon görüşmesi ücretlerinin daha ucuz koşullarda sürdürülebilmesi için uygulanan çapraz sübvansiyon uygulamasının kaldırılması, iletişim teknolojileri ve enformasyon sektöründe yerli sanayinin payının azaltılması önemli örnekler olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin enformasyon ve iletişim politikalarındaki tarihi, aslında, enformasyon ve teknoloji alanında geri bırakılmışlığın tarihi olarak okumak gerekmektedir. Ancak, Türkiye'de enformasyon ve iletişim teknolojileri politikaları alanında gerçekleştirdiği Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin özelleştirilmesi hem söz konusu "geri bırakılmışlık" sürecine eklenen anlam, hem de yapılan özelleştirmenin ilk kez devlet tekeline özel bir kartel oluşumuna doğru izlediği süreç açısından oldukça anlamlıdır. Bütün bunların yanı sıra, Türkiye bütçe açıklarını özelleştirmelerle kapatmayı amaçlayan ekonomi politikasını sürdürürken, yapılan özelleştirmelerin giderek, devlet iktidarını kaybettiren düzenlemeleri de hayata geçirmektedir.

Türkiye ve Telekomünikasyon Alt Yapısının Özelleştirilmesi

Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin, Türkiye'nin yerleşik, ilk ve tek (*incumbent*) telekomünikasyon operatörü olduğu dikkate alındığında 24.08.2005 tarihindeki özelleştirme operasyonunun, ulusal enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki yansımaları ve ulus devlet iktidarının nasıl da elinden alındığını anlamlandırmak zor değildir. Gerçekten de, ekonomik büyüklüğü ve işlevselliği açısından Dünyanın 13. Avrupa'nın ise 5. sıradaki telekomünikasyon operatörünün özelleştirilmesi, aslında, ülkenin enformasyon teknolojilerine dair tek unsurunu da elinden kaybetmesi olarak görülmelidir. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin, sözde özelleştirilmesi, daha çok siyasi iktidarın özelleştirme sürecindeki tutumu ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği, yine Türkiye'de ilk kez bir özelleştirme operasyonunda yapılan, bir dizi değişimin sonuçlarını yansıtmaktadır. O kadar ki, dönemin siyasi iktidarı olan Adalet ve Kalkınma

Partisi'nin, özelleştirmenin tarafları arasında konumlandığı, üstelik Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez gerçekleştirilen, bir dizi düzenlemeden anlaşılmaktadır. Öyle ki, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi özelleştirme operasyonu, diğer özelleştirmelerden farklı olarak, 406 Sayılı Kanun çerçevesinde yapılmıştır. Böylece bir farklılık ise, siyasal iktidarın özelleştirme süreci üzerinde doğrudan bir denetim gücüne sahip olmasını sağlamıştır. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Ulaştırma Bakanlığı üyelerinden oluşturulan özelleştirme komisyonu, siyasal iktidarın, özelleştirme sürecindeki etkisini belirlemektedir. Ancak, özelleştirme için bir yol haritası, 2006 yılına değin belirlenmemiştir. O kadar ki, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin blok satışı için iki kez ihaleye çıkmış ancak yeterince talep bulunamamıştır. Bunun üzerine 2003 yılı Nisan ayı içerisinde hükümet tarafından, üstelik birbiriyle önemli ölçüde farklı, iki seçeneğin eş zamanlı olarak yürütülmesine karar verilmiştir. Birbirinden oldukça farklı iki yöntem halka arz ile şirketin %51'inin blok satışlarıdır. 2004 yılından itibaren ise Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin blok satış yöntemi ile satılması, kalan hisselerin ise halka arzına karar verilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki tek kamu kurumunun satılması sürecini, diğer özelleştirme operasyonlarından farklı olarak, ilk kez gerçekleştirilen bir dizi düzenlemenin belirlediği gözlenmektedir. Türk Telekom'un özelleştirme operasyonu boyunca gerçekleştirilen "özel" düzenlemeler şöyle gerçekleştirilmiştir: a) yabancılara yönelik sermaye sınırlandırılmasının kaldırılması ve devletin elinde bulunması gereken "altın hisse" oranının kapsamının çok daha sınırlandırılması. Altın hisse oranı, özelleştirilen kamu kuruluşlarında devletin kontrol ve denetim gücünü düzenleyen önemli bir hisse oranı iken, Türk Telekom özelleştirilmesinde yer verilmemiştir. b) Türk Telekom'un sorunlu alacaklarına ilişkin düzenlemelerin yapılması. Bu düzenlemeler, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin hizmet zararları olarak öne çıkmaktadır. Türk Telekom'un satılmasından önce, o güne değin zarara yol açan borçlarının, tasfiye edilmek istenmesi satın alacak olan sermaye grubuna borçsuz bir kamu kurumu devretmek anlayışından kaynaklanmaktadır. c) Daha önce hiçbir özelleştirme operasyonunda özel bir madde olarak düzenlenmeyen bir diğer madde ise, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin % 100'ünün satılabilmesidir. d) Özelleştirilen şirkette, kamu payının % 50'nin de altına düşmesiyle birlikte, asli ve sürekli görevlerde çalışan personelin devirden sonraki bir ay içerisinde başka kurum ve kuruluşlara nakledilmek üzere Devlet Personel Başkanlığı'na bildirilmesi ise bir diğer maddeyi oluşturmaktadır. Özelleştirilen kamu kurumlarındaki personelin diğer kurum ve kuruluşlara gönderilmesi ise hem emek üzerindeki tahakkümü hem de söz konusu personelin özlük hakları sorunlarına yol açmaktadır. Ancak bu konu, devletin emek üzerindeki tasarrufu, bu çalışmanın kapsamının

dışındadır. e) Şirket üzerindeki çeşitli vergi yükümlülüklerinin kaldırılması ise özel düzenlemelerin son maddesini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin kamu yararlı, Deprem Afet Fonu, Sivil Savunma Fonu, Milli Prodüktivite Merkezi, Türk Standartlar Enstitüsü gibi, bir dizi kuruma ödediği verginin kesilmesi ve satın alacak olan şirkete kamu yararına ilişkin hiçbir düzenlemenin gerçekleştirilmemesi dikkat çekmektedir (www.tk.gov.tr, 2009: 8).

Bakanlar Kurulu tarafından gerçekleştirilen düzenlemelerin ardından Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin 15.10.2004 tarihinde, şirket hisselerinin % 55'inin blok olarak satılması kararlaştırılarak duyuruların yapılması aşamasına geçilmiştir. 25.11.2004 tarihinde yerli ve yabancı medya kuruluşlarında ihale ilanı yayınlanır ve ihale, 1.07.2005 tarihinde sonuçlanır. Türk Telekom için, ulus ötesi 4 büyük sermaye grubu teklif verir ve şirket, en yüksek teklifi veren Suudi Arabistan sermayeli Oger Telecom Ortak Girişim Grubu'na 6 milyar 550 milyon dolara satılır. İkinci büyük grup ise 6 milyar 500 milyon dolar teklif veren İtalyan sermayeli Etisalat ve Çalık Ortak Girişim Grubudur. Çalık Grubu'nun sonraki dönemlerde Türkiye'nin ikinci büyük medya grubu olan Sabah-ATV Grubu'nu satın aldığı ve şirketin üst yönetiminde Başbakan Tayyip Erdoğan'ın damadının olduğu dönem içerisinde medya gruplarında sıklıkla haber olarak yayınlanacaktır. Bununla birlikte, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin gerçekte bedelinin altında satıldığı, üstelik Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki tek kamu şirketinin yine kamu kaynaklarıyla özel bir iletişim tekeline "devredildiğine" ilişkin görüşler de yaygındır. Örneğin Can Önder (2005: 1); Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin değer/maliyet hesaplarını daha önce bir dizi yolsuzluk olayına karışan Arthur Andersen Danışmanlık şirketinin yaptığını ve gerçeği yansıtmadığını belirlemiştir. O kadar ki Önder, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin 2003 yılındaki karı 2.16 katrilyon Türk Lirası iken, özelleştirme sonucunda satın alan Oger Telecom Ortak Girişim Grubu'nun bütün bir şirketi, yaklaşık 3 yıllık karına ve 5 taksitte satın aldığını saptamıştır. Üstelik özelleştirme ile birlikte bir kamu operatörünün yerine tam da siyasal iktidarın özelleştirme planı üzerinden tekelsi bir sermaye grubu yaratılır.

Özelleştirmenin Ardından Türkiye'de Enformasyon ve İletişim Alt Yapısı

Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin özelleştirilmesi, Türkiye'nin yalnızca enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında sahip olduğu tek ulusal şirketinin satılması ve yerine özel bir kartelin geçmesi ile değil bununla birlikte, enformasyon ve iletişim teknolojisi alanında dışarıya bağımlılığı giderek artan bir

ülkeye yansması bağlamında da dikkat çekmektedir. Şirketin satılmasının ardından bir kamu tekelinin yerine bu kez de, devlet eliyle meydana getirilen özel bir tekel ile kartel oluşumuna açık, kırılğan bir telekomünikasyon sektörü bırakılmıştır. Türk Telekom, enformasyon ve iletişim teknolojileri sektöründe girdiği mülkiyet yoğunlaşması ve piyasadaki egemen gücünün yanı sıra, ulusal enformasyon alt yapısına tek başına sahip olması nedeniyle de sözü edilen sektörde rekabetin oluşması önündeki temel bir engel olarak dikkat çekmektedir. O kadar ki, Telekomünikasyon Kurumu tarafından hazırlanan raporda (www.tk.gov.tr), alternatif telekomünikasyon firmalarının kiralık devreler, data hatları ve internet açısından Türk Telekom ve TT Net'e "muhtaç" hale getirildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda, yapılan özelleştirmenin, Türkiye'de enformasyon ve iletişim teknolojileri pazarının geliştirilmesini engellediği açıktır. Özelleştirme sürecinin ardından bir diğer önemli gelişme ise, yasal düzenlemelerin Türk Telekom ve iştirakleri için boş bırakılan, daha doğru bir ifadeyle, "orman yasalarına" terk edilen şirketleşmiş yapısıdır. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği siyaseti içerisinde ele alınan geleneksel ve yeni medya arasındaki "yakınsama" siyaseti Türkiye'de henüz belirsizdir. Bu nedenle Maria Michalis'in (1999: 163) belirlediği gibi; tek başına teknoloji ve pazar arasındaki sınırların giderek belirsizleşmesi veya kalkması değil aksine medyada çoğulculuk, kültürel çeşitlilik, yeni mesleklerin oluşması, sosyal ve bölgesel uyum ile demokratik toplum anlayışının belirginleşmesini yakınsama belirlemektedir. Türkiye'de ise; Türk Telekom'un şirket iştiraklerine bakıldığında, medyada çoğulculuk ve kültürel çeşitlilik kavramlarını yok eden bir yapılanma gözlenmektedir. Türk Telekom, sektörün gelişmesini engelleme tehdidinin yanı sıra TT Net, Argela, Innova, Assist, IES şirketlerinin doğrudan sahibidir. Bunun yanı sıra, Avea ve yurt dışında telekomünikasyon operatörlüğü gerçekleştiren CETELL şirketlerinin kontrol hisselerine sahiptir. Argela'nın yazılım, Innova'nın bilgi ve iletişim teknolojileri, Assist TT'nin müşteri hizmetleri ve merkezi yönetimi, IES'in eğitim içerikleri, TT Net'in ise perakende seviyede internet erişim hizmeti yaptığı gözlenmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin alt yapısı ile söz konusu alt yapının kültürel bileşenlerini tek bir şirketin üretmesi medyada çeşitliliği sınırlandırdığı gibi daha da önemlisi kültürel çoğulculuk kavramını da yok etmektedir. Türk Telekom'a alternatif olabilecek, kablo alt yapısı vb, sektörlerin geliştirilmemiş olduğu da dikkate alındığında, "tehdit" daha da bir anlamlı hale gelmektedir. Bununla birlikte, özelleştirmenin piyasa yapısı üzerindeki etkisinin yanı sıra, tüketici üzerindeki etkileri de ele alınmalıdır. Türkiye'de, enformasyon ve iletişim teknolojileri alanında pazar yapısının değişmemesine ve 2005 yılından itibaren sektörde yeni yatırımların gerçekleştirilmesine rağmen, Türk Telekom ve 3 GSM firmasının, abone başına elde edilen net kazancı gösteren, "arpu" değerlerindeki artış olarak öne çıkmaktadır. 2005 yılın-

daki 13 dolardan, 2007 yılında 27 dolar seviyesine yükselen arpu (www.tk.gov.tr) değeri, aslında, tüketicinin aynı hizmet kalitesine daha fazla bedel ödemesi anlamına gelmektedir. Türkiye'nin enformasyon ve iletişim teknolojilerinde dışarıya bağımlı yapısı nedeniyle, tüketici tercihleri, çoğu kez, dikkate dahi alınmamakta ve döviz fiyatlarındaki değişim, tüketicinin her geçen gün daha da fazla bedel ödemesine yol açmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de tüketicinin alternatiflere sahip olmadığı ve iletişim teknolojileri pazarının kırılğan yapısı nedeniyle giderek tercih haklarını daha da çok kaybedeceği görülmektedir. Enformasyon sektöründeki söz konusu gelişmelere rağmen, siyasal iktidar eliyle bu kez de 28 Temmuz 2006 tarihinden itibaren yeni bir plan harekete geçirilir.

Türkiye 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı

Türkiye'de, 28 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı, "enformasyon toplumu" tartışmalarının Türkiye'de de siyasi bir hedefe dönüştüren ilk belge olarak incelenmeye değer bir nitelik oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin Stratejik Eylem Planı'nın hazırlanmasında hem bir yandan neo-liberal ekonomik öğretinin temel varsayımlarının, hem de Türkiye'nin 2006-2010 yılları arasında bilgi toplumuna dönüşme stratejisi çerçevesinde izleyeceği yol haritasının değerlendirilmesi bağlamında önemli bir politika belgesi olarak görülmesi gerekir. Bununla birlikte; Türkiye'nin bilgi toplumu stratejisi ve eylem planının hazırlanmasında, Amerika Birleşik Devletleri temelli yabancı bir stratejik danışmanlık şirketi olan Peppers&Rogers'ın raporun hazırlanmasında "stratejik" bir rol oynadığı bilinmektedir. Strateji belgeleri; eylem planlarından hem hedeflerin gerekçelendirilmesi ve hem de hedeflerin uygulanabilirliğine dair beklentilerin de açıklanması bağlamında farklılaşmaktadır. Bu bağlamda da, ülke politikalarının değerlendirilebileceği bir alanı oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı; Türkiye'nin Önündeki Bilgi Toplumu Fırsatı, 2010 Yılına Doğru Türkiye'nin Potansiyeli, Türkiye'nin Stratejik Öncelikleri, Stratejinin Uygulanması, Uluslararası İlişkiler ve bu bölüm içerisinde rol-fantezi modeline uygun bir ailenin, Sencer Ailesi'nin, sosyal dönüşümüne dair bir senaryo bölümü olmak üzere 5 ana bölümden oluşmaktadır. Türkiye 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı irdelendiğinde, gelişmekte olan ülkeler için bağlayıcı olan bir durum saptamasının Türkiye için de geçerli olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin içsel ihtiyaçları ve iç dinamikleri ile belirlenen politikaları üreten değil aksine küresel güç merkezlerince üretilen politikaları izleyen bir konuma doğru sürüklendiği bu çalışmanın önceki kısımlarında açıklanmıştı. Türkiye'nin de böylesi bir konum içerisinden enformasyon toplumu tartışmasına ilerle-

diği, daha da bir açık söylendiğinde çekildiği, gözlenir. O kadar ki, Türkiye'nin Önündeki Bilgi Toplumu Fırsatı başlıklı birinci bölümde; bilgi toplumuna doğru bir dönüşümün amaçlandığı belirtilmesine rağmen böylesi bir dönüşümün hangi araçlarla yapılabileceği tartışılmamıştır (DPT, 2006: 3). Bilgi toplumu ideolojisinin belirlendiği politika belgesinde bilgi toplumunun verili bir amaç olarak tartışıldığı, bununla birlikte, içeriğinin sorgulanmasına gerek dahi görülmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye için bilgi toplumuna dönüşüm amacının dış kaynaklı olduğu ve içsel dinamikler ile ihtiyaçların dikkate dahi alınmadığı anlaşılmaktadır. O kadar ki, Raporda yer alan “2000’li yıllardan itibaren tüm dünyada ulusal ve uluslar arası ölçekte bilgi toplumuna yönelik girişimlerin yoğunlaşarak devam ettiği” gözlenmiş ve Türkiye’nin de böylesi bir süreci izlemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak rapor, Türkiye’nin 1980’lerden sonra izlediği ekonomi politikalarıyla uyumlu olarak yeni liberal yazın içerisinde geliştirilmiştir. Örneğin, “bilgi teknolojilerinin kullanılması ile üretim ve işlem maliyetlerinin düşürüleceği”, “rekabetçi piyasaların yaratılması”, “mal ve hizmet piyasalarında etkinlik”, “bürokratik işlemlerin azaltılması” söylemi, yeni liberalizmin yeniden üretilmesidir. Raporun geneline egemen olan serbest piyasa yanlısı yaklaşımın, Türkiye için tasarlanan stratejik önceliklerde daha da bir dikkat çekmektedir. Raporda Türkiye için stratejik öncelikler tam da serbest piyasa modelinin öne sürdüğü “satın alma”-“kullanma”-“küresel/rekabetçi bilgi teknolojileri sektörü oluşturma”, “rekabetçiyaygın ve ucuz iletişim alt yapısı ve hizmetleri”, “Arge ve küresel pazarın taleplerine uygun yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi”, “devlet-vatandaş ilişkilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması ile geliştirilmesi” gibi yalnızca serbest Pazar yanlısı bir söylem üzerinden bilgi toplumu kazanımlarını elde etme amacı bulunmaktadır (DPT, 2008: 20). Ancak böylesi bir söylem üzerinden, bilgi toplumu kazanımlarını bir toplumsal dönüşüm projesi içerisinde gerçekleştirme yönündeki bir çabanın, Türkiye örneğinde gözlemlendiği gibi, giderek devlet ve yurttaş arasındaki bağlamın da neo-liberal bir ekonomik öğretinin ideolojik açılımları içerisinde anlamlandırılabilir. Strateji Eylem Planında, Türkiye’nin stratejik öncelikleri açıklamasında “vatandaş odaklı hizmet dönüşümü” bağlamında kamu hizmetlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıyla kullanımı yoğun ve getirisi yüksek hizmetlerden başlamak üzere elektronik ortama taşınacak, aynı zamanda iş süreçleri kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılarak hizmet sunumunda etkinlik sağlanacaktır (DPT, 2008: 20) ifadesi, devlet ve yurttaş arasındaki ilişkiyi önemli ölçüde dönüştürmekte, siyasal bağlam içerisinde tanımlanan yurttaşlığı giderek kullanımı yoğun ve getirisi yüksek hizmetlerden başlamak üzere elektronik ortama taşınan bir devleti ve yurttaş yerine piyasada satın alma gücü ile tanımlanan tüketici söylemini geliştirmektedir ki raporda yer alan kullanıcı tam da üstü örtülü olarak yurttaşlığın tasfiyesine yönelmiştir. Va-

tandaş teriminin art anlamsal bağlamının yurttaş yerine tüketici-müşteri olduğu, Projenin de giderek piyasa koşullarındaki bir devletin oluşmasını amaçladığı gözlenmektedir. Piyasa koşulları içerisinde devlet hizmetlerinin giderek piyasalaştırılabilir-pazarlanabilir hizmete dönüştürme amacı Türkiye'nin 2010 yılı hedefleri ve öncelikleri arasında yer almaktadır. Rapora göre öncelikler; genç nesillerin küresel bilgi ekonomisine hazır hale getirilmesi, orta öğretimden mezun olan her öğrencinin temel bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım yetkinliğine sahip olması, internetin etkin kullanımı ile her üç kişiden birisinin e-devlet, e-ticaret veya e-egitim hizmetlerinden faydalanması, internetin gündelik hayatın olağan parçası haline getirilmesi, kamu internet erişim merkezlerinde herkese bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenme ve kullanma fırsatının sunulması gibi öncelikler belirlenmekte (DPT, 2006: 23) ancak bütün bu sürecin nasıl yönetileceği ve kısa-orta-uzun dönemli swot analizlerinin olmaması disiplinli bir çalışmanın eksikliğini de göz önüne sunmaktadır. Türkiye 2006-2010 yılları arasında bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı raporunda kullanılan "bütüncül dönüşüm" söyleminin ise, sürdürülebilir ekonomi büyüme veya uluslararası rekabetçilik üzerinden açıklanamayacağı belirtilmelidir. Raporda yer alan bütüncül dönüşüm söylemi ile toplumsal dönüşümün açıklanması amaçlanıyor ise, toplumsal dönüşümün kendisinin bir amaç olduğu ve tek kaynağının ekonomik büyüme olmadığı belirtilmelidir. Raporda yer alan bakışın, Türkiye'yi giderek neo-liberal politikaların amaçladığı bir değişimin nesnesi haline getireceği ise açıktır. Raporun son bölümü ise, "bir dönüşüm hikâyesi" başlığını taşır ve Türk ailelerinin bilişim teknolojilerini etkin olarak kullanmaları sonucunda hayatlarının "daha kolay ve güzel" olacağı Sencer ailesi üzerinden anlatılmaktadır. Bu bölüm, enformasyon toplumu ve toplumsal dönüşüm üzerine geliştirilen rapordaki, toplumsal dönüşümü yüzeysel olarak ele almasının ötesinde neo-liberal ideolojinin biçimlendirdiği bir yurttaşlık deneyimi ve yurttaşla atfedilen anlamlar bakımından da sorgulanmalıdır. Rapora göre Sencer ailesi; bilişim teknolojilerinin çözmeyi vaat ettiği bir dizi sorun ile, gündelik yaşamlarında karşı karşıyadır. Emekli maaşının, ATM'den değil banka şubesinden çekilmesi, üniversite öğrencisinin kayıt yenilemesi, ailenin gündelik yaşamlarında karşılaştığı sorunlar ve faturaların ödenmesi için geçirilen bürokratik işlemlerin uzunluğu ailenin karşılaştığı sorunlar olarak sunulmaktadır. Rapora göre, ailenin karşılaştığı bütün bu sorunlar, devletin 2007 yılında bilişim teknolojilerinin ülke genelinde kullanılmasını teşvik eden bir kamu kampanyası ile son bulacaktır. Ailenin, devletin teşvik ettiği bilgisayar kampanyası sonucunda bilgisayar sahibi olması -ki böylesi bir kampanyanın varlığı şüphelidir- ile 2008 yılında eve bilgisayar alınır ve internet bağlantısı gerçekleştirilir ve mucize ile ailenin tüm sorunları çözülür. Artık bürokratik işlemler için daha az zaman ayrılacak, emekli maaşı internet üzerinden çekilebilecek, ailenin büyük kızı internet üzerinden yapılan

sörfler sonucunda hem okullarını tamamlayabilecek ve hem de e- ticaret yöntemi ile önemli ticari gelir sahibi de olabilecektir. Ailenin küçük oğlu ise ticari bir üniversitenin bilgisayar mühendisliği bölümünü kazanabilecektir. Rapor; “2005 yılında bir emekli, bir ev hanımı ve iki öğrenciden oluşan Sencer Ailesi, 2010 yılında bir emekli, iki KOBİ sahibi, bir bireysel girişimci ve gelecek vaat eden bir bilim adamından oluşmaktadır. Sencer ailesi Türkiye’nin değişen yüzünün aynasıdır” (DPT, 2008: 58) ifadesi ile son bulmaktadır. Türkiye’de mutlu sonla biten toplumsal dönüşüm senaryosu aslında tam da neo-liberal ideolojinin, serbest piyasa sisteminin ve mantığının egemen kılınmasının ötesinde Türkiye’de siyasal iktidarın aile tasarımına dair anlamlı bir örnek olması bağlamında da dikkat çekmektedir.

Sonuç

Türkiye’de bilgi toplumu kazanımlarını, neredeyse tek başına, hızlı öğrenme ve ticari fırsat oluşturma bağlamında anlamlandıran siyasal iktidarın desteğinde ilerleyen bir stratejinin, giderek resmi ideolojisinde “fırsatçı” ve “serbest pazar” yanlısı bir toplumsal dönüşümün beklentileri; daha geniş bir bağlam olarak Türkiye’de “enformasyon toplumu” söylemi ve enformasyon toplumu kavramsallaştırması üzerinden gerçekleştirilmelidir. Böylesi bir sorgulama ekseninden bakıldığında, eylem planında Sencer ailesi ile sabitlenmiş bütün bir Türkiye yurttaşlarının gerçek yaşamdaki yansımaları adına da dikkat çekmektedir.

Raporun toplumsal dönüşüm olarak öne sürdüğü değerlere dair alternatif bir okuma ile yurttaş yerine tüketicinin yer değiştirdiği bir değişim eşliğinde enformasyon toplumu ve Sencer ailesine ilişkin sorgulamayı bir adım daha ileriye götürerek, Türkiye’de enformasyon toplumu politikalarının belirlenmesine dair, cevaplandırılması gereken bir dizi soru içerisinden bakmak gerekmektedir. Bilişim teknolojilerinden yurttaşlar olarak temel beklentinin kapitalist sistemin işleyişini kolaylaştırmak mı anlaşılmalıdır. Bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması insanlara yeni para kazanma yolları sunarken bu aynı zamanda otomatik olarak serbest piyasa ekonomisinin yapısal eşitsizliklerinin ve sınırlarının aşılması olarak mı anlaşılmalıdır (Taşdemir, 2009: 315) soruları gerçekten de Türkiye’nin enformasyon politikalarını belirleyen güçlerin yüzleşmesi gereken sorular olarak görülmelidir. Ancak bu çalışma içerisinde yanıtlanması gereken küresel bir medya yönetimi çağında ulus devletin konumuna dair bir soru yine Sencer ailesinin üzerinden tartışılmasını gerektirmektedir. Ulus devletin politika araçlarının elinden alındığı neo-liberal hegemonya döneminde, Türkiye özelinde görüldüğü gibi giderek ulusal enformasyon alt yapısını kaybeden, enformasyon politikaları üretme stratejisi

bağlamında neo-liberal ekonomik öğretinin varsayımları ile toplumsal dönüşümünü gerçekleştireceğini düşünen bir ülkenin konumu daha iyi anlaşılmalıdır. Gerçekten de, enformasyon sektöründe ulusal yerli işletmecisinin kalmadığı, enformasyon yönetiminde ulusal yenilik yaratma ve yönetme kapasitesini kaybeden ve halkının yalnızca % 35'inin bilişim teknolojilerini kullanabildiği bir bağlam içerisinde bakarak önemli bir soru ile yüzleşmek gerekmektedir. O kadar ki, enformasyon toplumu ve küresel iletişim ağlarında Sencer Ailesi ile temsil edilen Türkiye; emperyalist güçlerin müdahaleler ekseninden demokratik bir iletişim düzenine nasıl geçebilir? Türkiye'de iletişim politikalarında yeni liberalizmin giderek üstü örtülü bir devletsizleştirme pratiğini ve söz konusu pratiğin giderek hegemonik bir söyleme dönüştüğünü gözlemleyen bu çalışma için temel sorun içsel ihtiyaçları ve iç dinamikleri yerine politika transfer süreci içerisinde, iletişim politikalarını geliştiremeyen Türkiye özelinde aslında gelişmekte olan ülkelerin enformasyon alt yapısına dair bir vizyon edinememiştir. Gerçekten de böylesi bir vizyon eksikliği, internet kontrolünü yalnızca bir sansür olarak gören 5651 Sayılı Yasa'dan, internet ve bileşen medyanın nasıl yönlendirilebileceğini anlayamamak ve bu nedenle düzenleyici bir otorite oluşturamamaktan ve belki de en önemlisi internet kontrolünün AKP hükümeti ile birlikte dinsel bir görev üstlenmesi gereken Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilebilmesinden dahi anlaşılabilir. Ancak, Türkiye'nin gelecekteki enformasyon toplumu kazanımlarından yararlanabilmesi için önünde bir dizi olanak da bulunmaktadır. Örneğin; 2010 yılında dünyada bilgi temelli ekonomik büyüme ve demokratikleşme sürecini enformasyon ağları üzerinden geliştirmeyi amaçlayan bir Avrupa Birliği'ne üyelik süreci, Türkiye'nin aslında bu alanda iletişim ağlarını demokratik bir büyümenin eşliğinde kullanması gerektiğini yeniden hatırlamasını ve değerlendirmesini sağlayabilecek potansiyelleri de harekete geçirebilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin enformasyon toplumu kavramı üzerinden demokratikleşme potansiyelini yeniden düşünmesi ve böylesi bir düşünce içerisinde, politika süreçlerini bu bağlamda yeniden ele alması önemli bir başlangıç olacaktır.

KAYNAKÇA

BAŞARAN, Funda (2004), “Enformasyon Toplumu Politikaları ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, *İletişim Araştırmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 7-31.

BELL, Daniel (1973), *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture of Social Forecasting*, New York: Basic Books.

BOYD, Barrett, Oliver (2006), “Cyberspace, Globalization and Empire”, *Global Media and Communication*, Vol. 2(1), 21-41.

CASTELLS, Manuel (2005), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

COOKE, Louis (2007), “Controlling the net: European Approaches to Content and Access Regulation”, *Journal of Information Science*, 33(3), London, Thosand Oaks ve New Delhi: Sage Publication, 360-376.

DORI, S. Gili (2007), “Information Society as a Global Policy Agenda: What Does It Tells about the Age of Globalization”, *International Journal of Comperative Sociology*, Vol. 48(4), 297-316.

DPT (2008. “2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı”, http://www.dpt.gov.tr/bilgi_toplumu_stratejisi/btstratejis/Strateji_Belgesi.pdf, 13.12.2008.

FUSCH, Christian (2010), “New Imperialism: Information and Media Imperialism”, *Global Media and Communication*, Vol. 6(1), 33-60.

GARNHAM, Nicholas (2001), “Information Society Theory as Ideology: A Critique”, *Studies in Communication Sciences*, Vol. 1(1), 129-166.

HARCOURT, J. Alison (2003), “Europenazation as Convergence: The Regulation of Media Markets in the European Union”, *The Politics of Europenization* içinde, der. Kevin Featherstone ve Claudio M. Radaelli, Oxford: Oxford University Press, 179-202.

<http://www.internetworldstats.com>. “Internet Usage in the European Union Candidate Countries”, 14.04.2009.

<http://www.internetworldstats.com>. “Internet Users in the European Union”, 14.04.2009.

<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>. 02.08.2010.

<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>:Internet World Users by Language, 02.08.2010.

[http://www.rega.basbakanlik.gov.tr/6002-Diyamet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun/13.07.2010](http://www.rega.basbakanlik.gov.tr/6002-Diyamet%20Işleri%20Başkanlığı%20Kuruluş%20ve%20Görevleri%20Hakkında%20Kanun%20ile%20Bazı%20Kanunlarda%20Değişiklik%20Yapılmasına%20Dair%20Kanun/13.07.2010),Sayı:27640.

<http://www.tk.gov.tr>/Türk Telekom’un Özelleştirme Süreci ve Sonrasındaki Gelişmeler ve Sektöre Etkileri, hazırlayanlar: M. Kasım Cantekinler, A. Deniz Çaycı, Özlem Daşdemir, Faruk Yayla, Ramazan Yılmaz.

KAZGAN, Gülten (2002), *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

LEUNG, Stephen K.C (2004), “Statistics to Measure the Knowledge Based Economy: The Case of Honkong China”, *2004 Asia-Pasific Technical Meeting on Information and Communication Technology (ICT) Statistics*, Wellington 30 Kasım-2Aralık 2004.http://unescap.org/stat/ict/ict2004/18.Statistic_to_measure_the_Knowledge_Based_Economy/Hon-Kong.pdf.

LIVINGSTONE, Sonia, LUNT, Peter ve MILLER, Laura (2007).,“Citizens, Consumer and the Citizen-Consumer: Articulating the Citizen Interest in Media and Communications Regulation”, *Discourse & Communication*, Vol. 1(1), 63-89.

LOR, Peter Johan ve BRITZ, Johannes Jacobus (2007), “Is a Knowledge Society Possible Without Freedom of Access to Information”, *Journal of Information Science*, Vol. 33(4), 387-397.

MARTIN, Bill (2005), “Information Society Revisited: From Vision to Reality”, *Journal of Information Science*, Vol. 31(1), 4-12.

MARX, Karl (1984), *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, London: Lawrence and Wishart Press.

MARX, Karl (2010), *A Contribution to the Critique of Political Economy*, <http://www.marxist.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/index.htm>, 28.6.2010.

MICHALIS, Maria (1999), “European Broadcasting and Telecoms: Towards a Convergent Regulatory Regime ?”, *European Journal of Communications*, Vol. 14(2), 147-171.

ÖNDER, Can (2005), “Türk Telekom’un Özelleştirilmesi: İslami Sermaye Üzerine, İtalyan Sosu”, <http://www.sendika.org>. 1-3.

PICARD, Victor (2007), “Neo Liberal Visions and Revisions in Global Communication Policy From NWCIO to WSIS”, *Journal of Communication Inquiry*, Vol 3(2), 118- 139.

PUPPIS, Manuel (2008), “National Media Regulation in the Era of Free Trade: The Role of Global Media Governance”, *European Journal of Communication*, Vol 23(4), 405-424.

RABOY, Marc (2004), “The World Summit On The Information Society And Its Legacy For Global Governance”, *Gazette: The International Journal For Communication Studies*, Vol. 66(3-4), 225-232.

SCHNEIDER, Volker (1997), “Different Roads to the Information Society ? Comparing U.S and European Approaches from a Public Policy Perspective”, *The Social Shaping of Information Superhighways* içinde, der. Herbert Kubicek, Robin Williams ve William H. Dutton. Frankfurt: Campus Verlag Press. 339-357.

SERVAES, Jan (2002), “The European Information Society: Much Ado About Nothing”, *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. Vol. 64(5), 433-447.

SHAIFUL, A. J. M ve BHUIYAN, Alam (2008), “Peripheral View: Conceptualizing the Information Society as a Postcolonial Subject”, *International Communication Gazette*, Vol. 70(2), 99-116

SIMPSON, Seamus (2005), “Telekomünikasyonda Pazarın Serbestleşmesi ve Avrupa Birliği Düzenleme Çerçevesinin Doğuşu: Yapısal Değişim ile Ulusal ve Avrupa Düzeyleri Arasındaki Etkileşim”, *Avrupa Birliği ve Türkiye’de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik* içinde, der. Mine Gencel Bek ve Deirdre Kevin, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 37-75.

STWART, M. Concetta, GIL-EUGİ, Gisela, TIAN, Yan, PILEGGI, Mairi Innes (2006), "Framing the Digital Divide: A Comparison of US and EU Policy Approaches", *New Media & Society*, Vol. 6(5), 731-751.

ŞENES, Fikret (2004), "Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış", *Neoliberalizmin Tahribatı: 2000'li yıllarda Türkiye içinde*, ed. Neşecan Balkan ve Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları, 9-44.

TAŞDEMİR, Babacan (2009), "Bilgi Toplumu Söylemi: "Türkiye 2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi" Metninin Eleştirel Değerlendirilmesi", *Karaelmas 2009: Medya ve Kültür*, der. Nurçay Türkoğlu, Sevilen Toprak Alayoğlu içinde, İstanbul: Urban Çeviri Hizmetleri Limited Şirketi Yayınları, 299-317.

TÖRENLİ, Nurcan (2005), "Türkiye'de Telefon Haberleşmesi Alanında Yaşanan Dönüşüm: Neo Liberal Politikalar Eşliğinde Ulus Devletin Elinden Alınan Politika Araçları," *Kültür ve İletişim*, C. 8(1), 11-40.

TÖRENLİ, Nurcan (2005), "Türkiye'de Telefon Haberleşmesi Alanında Yaşanan Dönüşüm: Neo Liberal Politikalar Eşliğinde Ulus Devletin Elinden Alınan Politika Araçları", *Kültür ve İletişim*, Vol. 8(1), Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 11-40.

TURLEA, Geomina, NEPELSKI, Daniel, PRATO, Guidetta, LINDMARK, Sven, PANIZZA, Andrea, PICCI, Lucio, DESRUELLE, Paul, BROSTER, David (2010), *The 2010 Report on R&D in ICT in the European Union*, Seville: European Commission Joint Research Center Institute for Prospective Technological Studies.

VENTURELLI, Shalini (1998), *Liberalizing the European Media: Politics, Regulation and the Public Sphere*, Oxford: Clarendon Press.

WALBY, Kevin (2007), "Mode of Production versus Mode of Information: Marx, Poster, and an Argument for Anti-Capitalist Praxis", *Critical Sociology*, Vol. 33(5-6), 887-912.

WAYNE, Mike (2003), *Marxism and Media Studies: Key Concepts and Contemporary Trends*, London, Sterling ve Virginia: Pluto Press.

WEBSTER, Frank (2002), "The Information Society Revisited", *Handbook of New Media: Social Shaping and Consequences of ICTs*, ed. Leah A. Lievrouw ve

Sonia Livingstone içinde, London, Thousand Oaks ve New Delhi: Sage Publication, 22-34.

WINSECK, Dwayne (2002), “Wired Cities and Transnational Communications: New Forms of Governance for Telecommunications and the New Media”, *Handbook of New Media* içerisinde, der. Leah A. Lievrouw ve Sonia Livingstone, London: Sage Publications, 393 410.

WITHEFORD, Dyer-Nick (2004), *Siber Marx: Yüksek Teknoloji Çağında Sınıf Mücadelesi*, çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul: Aykırı Yayınları.